

GEOGRAFSKI OBZORNIK

LETO 2005 LETNIK 52 ŠTEVILKA 3

**Geografski vidik
kriznih območij**

-Kašmir - od raja do vojne

**Naše orožje je
svetovni splet**

Laponska - tradicija v tranziciji

Žarišče

Z velikim zanimanjem prisluhnem najrazličnejšim dnevnim obvestilom, ki posredujejo besedo "žarišče". Zakaj? Asocira me na sončni žarek, svetlobo, toploto, veselje. Mogoče ima ta beseda v sebi nekaj magično privlačnega ali pa je njen magnetizem povezan s strahom, da gre spet za potresno žarišče?! So vprašanja, ki jih enostavno ne moremo postaviti ljudem, ker na njih najpogosteje odgovarja življenje samo.

V zadnjem času opažam, da sem postala na to besedo nekako bolj "imuna". Se mogoče preveč pogosto uporablja in ne čutim več njene globine, teže, usodnosti? Jo resničnost vsakdanjosti dela preveč preprosto ali pa je raznih "žarišč" (kriznih, političnih, gospodarskih, bolezenskih, izobraževalnih ipd.) enostavno preveč!?

Zanimivo je, da se za krizna žarišča v strokovni literaturi vse pogosteje uporablja tudi izraz nevalgična točka. V tem primeru gre za bolečino, ki je omejena na regijo, ki jo oživčuje določen živec, skupina živcev ipd. Pojavlja se v valovih oziroma napadih. Priznati morate, da medicinsko pojasnilo zveni zelo "geografsko" in je pomensko neverjetno blizu številnim opredelitvam kriznih žarišč oziroma območij. Pa smo se zavrteli okrog vrele kaše: človek in (krizno) žarišče sodita skupaj, enkrat je vzrok eden, drugič je vloga zamenjana. Drug drugemu povzročata bolečino, škodo, žalost in se na nek skrivnosten način pogujeta.

"Sredi idile zrelih mangov in tamarind so posejane mine iz nedavne vojne. Rejeni, kot hijene pogoltni in skorumpirani lokalni oblastniki kradejo revnemu ljudstvu." Pisatelj Antonio Emilio Leite Couto, avtor zgornjega zapisa, o življenju in človeku premišljuje v mozambiški vasi Tizingara. Eksotika in surovost, lepota in bolečina gredo v korak. Ne izbirajo ne kraja ne časa ne oseb. Nepojmljivo, a tako vsakdanje.

Pogled na karto razširjenosti kriznih območij (kot jih običajno opredeljuje geografi) po svetu je pretresljiv: težko najdemo območja, ki niso "krizna". Še bolj zastrašujoča bi bila podoba, če bi vključili vsa (ne)posredno vpletena in prizadeta območja. Ves svet – krizno žarišče?! Mora biti pa nekaj hudo narobe z našo civilizacijo.

Kako presekat gorjanski voz? Modri bi rekli, da je potrebno začeti z malimi koraki, pri drobnih vsakdanjih stvareh. Ne pozabimo, da so stvari, ki naredijo človeka, druge pa naredijo človeškost. Nesreča človeške družbe je v tem, da so se le redki naučili lekcijo človečnosti!

Irma Potočnik Slavič

GEOGRAFSKI OBZORNIK

strokovna revija za popularizacijo geografije

Izdajatelj: **Zveza geografskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana**
Za izdajatelja: **mag. Mitja Bricelj**
ISSN: **0016-7274**

Odgovorna urednica: **mag. Irma Potočnik Slavič**

Uredniški odbor: **dr. Dejan Cigale, Karmen Cunder, mag. Drago Kladnik, dr. Ana Vovk Korže, mag. Irena Mrak, Dejan Mužina, mag. Miha Pavšek, mag. Mimi Urbanc**

Upravnik revije: **Primož Gašperič**

Elektronski naslov uredništva:

irma.potocnik@ff.uni-lj.si

Spletna stran: **www.zrc-sazu.si/zgds/go.htm**

Zasnova in oblikovanje: **Nina Malovrh**

Tisk: **Tiskarna Oman**

Finančna podpora: **Ministrstvo za šolstvo,**

Ministrstvo za okolje in prostor

Cena: **650,00 SIT**

Transakcijski račun: **02010-0014166331**

Nova Ljubljanska banka, d.d., Ljubljana,

Trg republike 2, 1000 Ljubljana

Izhaja 4-krat letno kot enojna ali dvojna številka.

Geografski obzornik objavlja izvirne prispevke, ki še niso bili objavljeni nikjer drugod.

Uredništvo si pridružuje pravico do (ne)objave, krajšanja, delnega objavljanja prispevkov v skladu z uredniško politiko in prostorskimi možnostmi.

Prispevke pošljite natisnjene in po elektronskem mediju na naslov in elektronsko pošto uredništva. Poslanih prispevkov ne vračamo.

GEOGRAPHIC HORIZON

professional magazine for popularization of geography

Publisher: **Association of the Geographical Societies of Slovenia, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia**

For the publisher: **Mitja Bricelj, M.Sc.**

ISSN: **0016-7274**

Editor: **Irma Potočnik Slavič, M.Sc.**

Editorial board: **Dejan Cigale, Ph.D.; Karmen Cunder; Drago Kladnik, M.Sc.; Ana Vovk Korže, Ph.D.; Irena Mrak, M.Sc.; Dejan Mužina; Miha Pavšek, M.Sc.; Mimi Urbanc, M.Sc.**

Administrator: **Primož Gašperič**

E-mail: **irma.potocnik@ff.uni-lj.si**

www: **www.zrc-sazu.si/agss/horizon.htm**

Design: **Nina Malovrh**

Print: **Oman**

Financial support: **Ministry of Education,**

Ministry of Environment and Spatial Planning

Price: **4,50 USD**

Bank account: **01000-0000200097**

-010-7160-20885/0

Nova Ljubljanska banka, d.d., Ljubljana,

Trg republike 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

Fotografija na naslovnici:
KAŠMIR - POT DO MIRU BO ŠE
DOLGA.

Avtor:
MARKO LOZINŠEK

Jernej Zupančič

Geografski vidik kriznih območij _____ 4

Marko Lozinšek

Kašmir - od raja do vojne _____ 11

Nataša Ravbar

Naše orožje je svetovni splet _____ 18

Staša Mesec

Laponska - tradicija v tranziciji _____ 24

Mitja Bricelj

Jadran in zaščitna ekološka cona Slovenije _____ 28

Branko Pavlin in Mitja Bricelj

Reka, mesto in razvoj _____ 28

Klemen Strmšnik, Helena Ilc, Jure Košutnik

Ljubljansko barje - "oaza narave na pragu mesta" _____ 29

Staša Mesec

Napovednik predavanj

Ljubljanskega geografskega društva _____ 30

Geografski vidik kriznih območij

IZVLEČEK

Prispevek izpostavlja geografski vidik preučevanja kriznih območij, podaja temeljne pojme kriznih območij v svetu, njihovega nastanka, razvojnih faz in predvsem družbenih in prostorskih posledic. Krizna območja se pogosto obnavljajo in predstavljajo relativno trajna geopolitično nevralgična območja. To so presečišča številnih interesov, čeprav so po svoji strukturi predvsem svetovna periferija.

Ključne besede:

politična geografija, krizna območja, mednarodni odnosi.

ABSTRACT

Geographic Aspect of Crisis Areas

The research underlines the geographic aspect of crisis areas, deals with the term of crisis areas, their genesis, characteristic development stages and particularly the spatial and social consequences. Crisis areas mostly regenerate their conflict potential and are relatively constant geopolitical neuralgic areas. They are the crossroads of many interests, even though they form the world periphery by their structure.

Key words:

geography, crisis areas, international relations.

Avtor besedila:

JERNEJ ZUPANČIČ, dr. geog.,
Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Ljubljana,
Slovenija
E-pošta: jernej.zupancic@guest.arnes.si

Avtorica fotografij:

IRENA MRAK

COBISS I.04 strokovni članek

Vojne in spopadi so večni neprijetni spremljevalec razvoja človeške družbe. V vsej zgodovini so bile značilne družbenih in političnih pretresov. V "klasični" geografiji niso imele prostora, čeprav so jih "morale" omenjati predvsem regionalne geografije sveta. Območja, prizadeta zaradi vojn, spopadov in drugih pretežno družbeno povzročenih kriznih situacij, so bila nekako "v senci".

*Pet let ali pet dni,
vsaka vojna je predolga.*

Sonja Porle (Črni angel, varuh moj)

Z njihovimi vzroki, potekom in posledicami se geografija ni ukvarjala, temveč jih je prepuščala zgodovinskim, sociološkim in politološkim razpravam. Tako smo tudi geografi krizna območja poznali predvsem kot trenutni "politični" problem. Bila so bele lise sodobnega sveta, ki niso bila deležna sistematičnega geografskega preučevanja. Kriznim območjem sta se posvečali edino dve veji geografije: vojaška in politična. Posebnosti družbenega in zgodovinskega razvoja pa v Sloveniji (kakor tudi v večini evropskih držav) niso dajale primernih okvirov za razvoj omenjenih geografskih vej.

Ko krizna območja postanejo svetovni problem

Buren razvoj medetničnih odnosov na Balkanskem polotoku je Evropo razrešil iluzij, da se krizna območja nahajajo daleč stran v Afriki, Aziji in Latinski Ameriki. Po zaslugi globalizacije gospodarskih, kulturnih in političnih odnosov ter oblikovanja informacijske družbe so se vesti o mednarodnih konfliktih hitro razširile po svetu. Zaradi tega in tudi zaradi vse tesnejše globalne soodvisnosti imajo krizna žarišča po svetu vsaj posreden vpliv tako rekoč na vsem planetu. S tem so prej zgolj lokalni spopadi pridobili neke vrste globalne razsežnosti; ne moremo jih (več) preprosto ignorirati.

Drugi sklop razlogov leži v spremenjeni geopolitični konfiguraciji sveta po koncu hladne vojne. Vztrajno iskanje novega svetovnega političnega reda spremljajo na eni strani obsežni povezovalni – integracijski procesi (EU je v tej luči samo ena od mnogih regionalno zasnovanih povezav), na drugi pa vse več obsežnih spopadov in vojn, ki oblikujejo vedno nova krizna žarišča. Ne le, da o kriznih območjih zvemo hitreje, temveč jih je tudi dejansko čedalje več. Mednarodni konflikti in posledično tudi krizna območja so torej rastoč svetovni družbeni, politični, gospodarski, kulturni in etični problem.

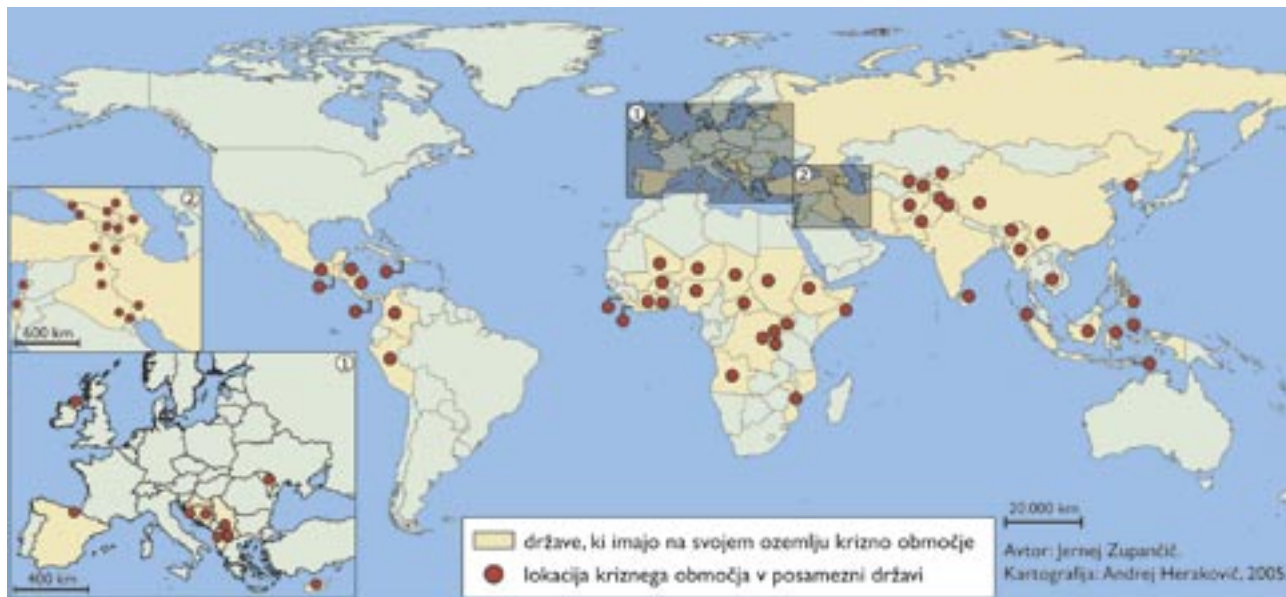
Krizna območja so tisti predeli zemeljskega površja, ki so predvsem zaradi družbenih dejavnikov doživeli naglo poslabšanje gospodarskega stanja, dramatične spremembe starostne, spolne, narodne sestave in razporeditve prebivalstva, zaostritev odnosov med različnimi skupinami prebivalstva ter konflikte, izolacijo gospodarskih in kulturnih tokov ter odnosov ipd. Krizna območja so dejansko, nekatera pa tudi pravno izločena iz svetovnih tokov (različne oblike sankcij). Veliko kriznih območij preide pod mednarodni nadzor mirovnih sil ali tudi mirovnih vojaških operacij. Krizna območja so torej na različne načine odvisna ozemlja: vojaško-varnostno (mirovne operacije in vzdrževanje miru), gospodarsko (prejemniki pomoči humanitarnih organizacij in misij) in politično (tuj nadzor nad razvojem odnosov med različnimi skupinami prebivalstva; 11).

Pregled po kriznih žariščih sveta kaže v poprečju na večdesetletno trajanje konfliktov in njihovih posledic. Krizna območja so svetovna periferija, toda hkrati stičišče globalnih sil, strategij in interesov z zelo daljnosežnimi učinki po skoraj vsem svetu.

... Evropa

V današnjem času zavzemajo krizna območja v svetovnem merilu obsežne površine; celo v Evropi se razprostirajo na površini vsaj poprečno velike evropske države. Bosna in Hercegovina, deli južne Srbije s Kosovom, zahodna Makedonija, deli Moldavije in Albanije, predeli na Ci prui, ne nazadnje pa tudi Severna Irska, baskovske province v Španiji in tudi območja nekdanjih srbskih "krajlin" na Hrvaškem kažejo značilne lastnosti kriznih in konfliktnih območij (17). Razlike med njimi so sicer zelo velike, kar samo poudarja njihovo individualnost.

Krizna območja so v kratkem času doživela nagle fiziognomske, strukturne in funkcijske spremembe z izrazito splošno tendenco poslabšanja. Ni jih težko prepoznati, saj imajo krizna območja vrsto lastnosti, po katerih se ločijo od ostalih ozemelj. Nanje navadno opozarjajo posledice spopadov (ruševine v naseljih, na prometnicah, druge sledi bojev), kaotično pravno stanje, anarhija v delovanju javnih ustanov (ali sploh njihova odsotnost), prevlada črnega trga in različnih nelegalnih gospodarskih operacij, odsotnost investicij, beg kapitala in različnih gospodarskih dejavnosti, zelo nizka raven osebne in kolektivne varnosti, pogosto uporabljene oblike represije, prisotnost različnih paravojaških skupin, naglo povečana smrtnost in zmanjšana rodnost, množične selitve, pojav beguncev, odsotnost ali močna redukcija delovanja izobraževalnega sistema ter zdravstvenega in socialnega varstva. Način življenja je radikalno spremenjen: prebivalstvo se prilagaja trenutnim možnostim preživetja. Načrtovanja je malo ali skoraj nič, zato je tudi prostorski razvoj pretežno stihijski. Številnih storitvenih dejavnosti (posebej zavarovalništva in bančništva) praktično ni.

Slika 1: Razširjenost kriznih območij po svetu.

... Azija

Glavnina kriznih območij se nahaja v državah t. im. "tretjega sveta" (15): v Afriki, Aziji in Latinski Ameriki. Najobsežnejše in praktično sklenjeno krizno območje obsega pas od Palestine do vzhodne Azije in zajema najstarejša, najbolj zapletena ter gospodarsko, politično in ideološko najbolj kompleksna območja, za katera je izraz "vozlišča sveta" (7) še kako ustrezen. Njegovo izhodišče je v Palestini, kjer se srečujeta in spopadata gospodarsko uspešna židovska država s sosednjimi mnogo revnejšimi arabskimi območji in je obenem stičišče treh monoteističnih religij: židovske, krščanske in islamske (16, 19). Nadaljuje se v multikulturnem okolju Libanona in preko sirskega ozemlja na danes najbolj razvpito krizno območje Iraka (5) in Perzijskega zaliva (1). Severni krak seže v vzhodno Turčijo in predele, naseljene s kurdskim prebivalstvom. Tam se še vedno odvijajo občasni spopadi s kurdskim gverilskim gibanjem. Poselitveno območje Kurdiv sega do Kavkaza, ki je drugo veliko vozlišče kultur, ideologij in strateških interesov ter eno najstarejših kriznih žarišč. Izredno pestro etnično in versko sestavo prebivalstva so dodatno zapletle sovjetske oblasti (8, 9, 13) z oblikovanjem različnih političnih enot onstran Kaspijskega morja in Irana (ki spričo posebnosti svojega razvoja zadnjih trideset let zasluži oznako kriznega območja), z arabskimi, azerbajdžanskimi, kurdsкими, hazarskimi in drugimi etničnimi elementi pa neposredno posega vanje. Afganistan se z neprekinjenimi vojnami in notranjimi

spopadi sooča že več kot tri desetletja (6). Navezuje se na Pakistan na vzhodu, ki je v svojem severnem delu – Kašmirju – soočen s prav tako desetletja trajajočimi konflikti. Prostorsko se razteza v severozahodno Indijo. Vzhodno od Afganistana se čedalje bolj pogloblja kriza v nekdanjih republikah sovjetske osrednje Azije, še posebej v Tadžikistanu in Kirgizistanu (14) in še dalje proti Bajkalskemu jezeru.

Ostala krizna območja v Aziji so razporejena bolj točkasto. Predeli v Asamu (Indija) in na severnem Cejlonu sodijo med razmeroma dolgotrajna krizna žarišča. Mjanmar (nekdanja Burma) sodi med krizna območja zaradi radikalnega totalitarnega režima, ki je povzročil hudo revščino. Kambodža si še ni opomogla od državljanskih vojn. V Indoneziji je nedavni potres in nato cunami le še poglobil krizo na severozahodu Sumatre (Aceh). Preteresi so značilni tudi za Borneo (Dajak) ter za Celebes in sosednje Moluke. Blizu je območje najjužnejšega filipinskega otoka (Mindanao) z radikalno muslimansko gverilo. Timor je na drugem koncu velikega južnoazijskega otočja pred nekaj leti pričel sanirati dolgotrajno krizo. Poseben primer je vsekakor Severna Koreja, prizadeta zaradi totalitarnega komunističnega režima, ki pa obenem nakazuje, da bo postala svetovno izredno odmevno krizno žarišče (18). Poseben primer je gotovo tudi Tibet in ne dosti manj težavno, čeprav mnogo manj znano (tudi v pokrajini Uighur na Kitajskem) zatiranje manjšin - pravzaprav celih narodov - s strani kitajske državne politike.

... Afrika

Afriški kontinent ima zaradi svojega novejšega zgodovinskega razvoja kar nekaj posebnosti, zaradi katerih sedaj predstavlja najboljše, toda še zdaleč ne najbolj odmevno in poznano območje sicer različnih kriznih žarišč. Kolonialna razdelitev je pustila meje, ki so potem postale državne oziroma mednarodne meje. Na razporeditev ljudstev, jezikov in kultur se niso ozirale. Družbeni razvoj afriških ljudstev s poudarjeno modernizacijo je v drugi polovici 20. stoletja vendarle privedel do sorodnih procesov, kot jih je Evropa preživela dobro stoletje poprej: iz ljudstev so se pričeli oblikovati narodi (12, 20). Številna medplemenska tradicionalna nasprotja so večje izrabljale kolonialne sile, ki so po načelu "deli in vladaj" z razmeroma skromnimi vojaškimi silami obvladovale ključne točke in območja v kolonijah. Obdobje dekolonializacije pa je časovno sovpadalo z zaostrovanjem hladne vojne. Nemirna afriška tla so bila pogosti poligoni političnih in gospodarskih poizkusov ureditve bolj "zahodnih" (kapitalističnih), ali pa na drugi strani različnih socialističnih poizkusov. Po razpadu blokvske razdelitve so ideološko polarizacijo nadomestili strateški vplivi multinacionalnih družb, ki so skupaj s svojim strateškim zaledjem pričele dodatno zapletati že tako napete odnose na nekaterih območjih (10). Tako kažejo močan vpliv poleg že uveljavljenih družb z evropsko-ameriškega območja zlasti kitajski in različni islamski (zlasti naftni) lobiji, ki sponzorirajo predvsem različna fundamentalistična gibanja.

Pas nemirnega kriznega afriškega sveta se tako vleče od zahodne afriške obale in vključuje Liberijo, Siero Leone, Slonokoščeno obalo, Gano, Mali, Niger, Čad, Burkino Faso, zelo blizu konfliktom pa je ponovno tudi Nigerija. Proti jugu sledijo države s preteklimi osebnimi diktaturami (kot na primer Centralnoafriška republika), na vzhodu pa zlasti Sudan in ozemlje vse do "afriškega roga" (Etiopija z Ogadenom in celotna Somalija). A tu se ne konča, temveč se prek Jezerskega višavja (Uganda, še posebej pa Burundi in Ruanda ter območja Ituri v Zairu) nadaljuje proti jugu. Obe nekdanji portugalski koloniji, Angola in Mozambik, sta po dekolonializaciji doživljali dolga leta državljanske vojne in imata (posebej Angola) temu ustrezne posledice. Krizna območja v Afriki so bila in so še vedno v precejšnji medijski senci in zato prepuščena sama sebi (15, 18). Mirovne operacije so bile redkejše, po obsegu skromnejše in zato malodane vse po vrsti neuspešne.

... Latinska Amerika

Krizna območja v Srednji in Južni Ameriki temeljijo predvsem na velikih socialnih razlikah, ki predstavljajo ugodno okolje za različne diktatorske poizkuse ter revolucije. Na jugu Mehike so se v pokrajini Chiapas uprli Indijanci, Gvatemala je preživela večletno državljansko vojno, prav tako (2, 3) Honduras. Revolucionarni prevrati so uspeli za dalj časa edino na Kubi, medtem ko so v Nikaragvi in Salvadorju povzročili veliko opustošenje. V Panami totalitarni obrat ni uspel, a je povzročil hudo gospodarsko krizo. Nesporno najrevnejša država zahodne hemisfere je Haiti, prva črnska republika (od leta 1804!), ki pa se otepa z vedno novimi diktaturami. Slednje so bile značilna poteza tudi mnogih južnoameriških držav: Čila, Argentine, Bolivije, Peruja in Paragvaja. V Kolumbiji je regionalno močna prevlada mafijskih kartelov, proti katerim vojaško posegajo vladne sile. Venezuela preživlja težko gospodarsko krizo, v Peruju pa se občasno

Točen obseg kriznih območij je sicer težko določiti. Danes ga ocenjujemo na okrog 18 milijonov km² (skoraj dve Evropi), na katerih prebiva okrog 450 milijonov ljudi. Mnogi doživljajo usodo begunstva – po podatkih Visokega komisariata za begunce jih je bilo leta 2003 dobrih 37 milijonov; vendar je številka verjetno še višja (4). Gre torej za vse prej kot malenkostna razmerja na svetovni ravni. Krizna območja predstavljajo tudi velik strošek za različne svetovne organizacije, saj so stroški leta 2003 samo za mirovne operacije dosegli skoraj 3 milijarde ameriških dolarjev. Globalni učinek kriznih območij je predvsem v njihovem geostrateškem pomenu: so vozlišča in presečišča svetovnih interesov, preizkusna polja novih strategij in braniki kultur. Na njih, ob njih in mestoma celo zaradi njih se pojavljajo nove doktrine. Tam so se brusile in krhale velesile v obdobju blokvske razdelitve sveta, danes pa se uveljavlja nov (predvsem ameriški) svetovni politični red, krepijo povezave na kulturni ravni (zbliževanje predvsem držav s pretežno islamsko versko in kulturno podlago) in rastoč gospodarski (in dalje tudi politični) vpliv Kitajske.

javlja radikalno "maoistično" gibanje *Sendero Luminoso* (Svetla pot). Za razliko od afriških in azijskih kriznih območij so ta v Latinski Ameriki (18) teritorialno nekoliko težje določljiva in bolj podvržena periodični intenzivnosti. Zato tudi niso doživela večjih mirovnih operacij.

Zakaj nastanejo krizna območja?

Najpogostejši razlog oblikovanja kriznih območij so konflikti med različnimi skupinami prebivalstva. Gre predvsem za etnično, versko ali kulturno (primeri na območju nekdanje Jugoslavije), pa tudi politično in ideološko opredeljene skupine (različne revolucije v Srednji Ameriki). Konflikte pogosto sprožijo tudi kričeča nasprotja med revnimi in bogatimi ter vztrajno poslabševanje gospodarskih razmer. Tudi različne totalitarne oblike oblasti pogosto vodijo v konfliktna stanja; ni naključje, da so številni poizkusi socialističnih ureditev na koncu pripeljali do prevratov in vojaških spopadov. Velike naravne katastrofe, kot so ponavljajoče se poplave, potresi ali suše lahko povzročijo

dramatično poslabšanje družbenih in gospodarskih razmer v prostoru. Tako na primer širitev saheljskega pasu v severni Afriki sili prebivalstvo k selitvam proti jugu, kjer prihaja potem do hudih nasprotij in konfliktov.

Poleg teh strukturnih razlogov, ki v glavnem odsevajo nasprotja znotraj območij, lahko nastanek kriznih območij sprožijo tudi zunanji dejavniki. Tako povzročijo agresije sosednjih političnih enot ali širših družbenih skupin, ki želijo drugačno razporeditev dobrin (rudna bogastva in energetske viri, rodovitne površine, čedalje bolj tudi vodni viri ipd.), nadzor nad ozemljem in njegovimi strateškimi prvinami, širitev gospodarskega, političnega ali ideološkega vpliva, trajnejše strukturne spremembe na napadenem območju in s tem oblikujejo novo krizno žarišče. Velike sile so si zaradi strateških razlogov privoščile t. im. "preventivni udar", ki naj bi preprečil njim neželen razvoj na območjih oziroma v državah, ki so jih opredelili kot strateško pomembne. To so bile različne vojaške intervencije, pogosto načrtovane kot kratkotrajni, začasni ali celo zgolj svarilni ukrepi, a so se potem razvlekli v večmesečno ali celo večletno klasično bojevanje in gverilski odpor.

Slika 2: Na širšem mejnem območju med Kirgizistanom in Tadžikistanom potekajo občasni spopadi med obmejnimi vojaškimi patruljami in tihotapci drog. Preko območja namreč vodi glavna transportna pot za droge iz Afganistana in Tadžikistana na ruski in evropski trg (foto: Irena Mrak).

Sovjetska intervencija v Afganistanu leta 1979 se je razvlekla v več kot petletno klasično vojno (2). Država je do danes ostala eno trajnih in v svetovnem merilu najbolj odmevnih kriznih območij. Celo več: skoraj dvajset let pozneje je država doživela novo vojaško intervencijo, poizkusi pacifikacije še niso prinesli rezultatov. Značilen primer preventivnega udara je tudi ameriška (s koalicijskimi zavezniki) intervencija v Iraku, kjer so se v iraški družbi (močno prizadeti zaradi radikalne diktature) po padcu Sadamovega režima razmere še poslabšale. Notranjim konfliktom ni videti konca.

Življenjska pot kriznega območja

Čeprav se krizna območja močno razlikujejo med seboj, je v njihovem oblikovanju vendarle nekaj značilnih razvojnih faz.

1. Strukturna neravnovesja in nasprotja (socialna, ideološka, gospodarska, etnična; nasprotujoči si strateški interesi ipd.), ki oblikujejo predkrizno stanje oziroma fazo zapletanja.
2. Incident je dogodek, ki pomeni preskok iz mirnega v konfliktno stanje.
3. Izbruh krize: dramatično poslabšanje stanja in nagle fiziognomske, strukturne in funkcijske spremembe v pokrajini. Gre za učinek "plazu", ko nakopičenih problemov ni mogoče reševati in imajo pogosto stihijski, nenačrtovan potek.
4. Faza skrivanja konfliktov in krize (poskusi "notranjega", tj. domačega reševanja, pogosto z represivnimi sredstvi).
5. Internacionalizacija krize: kriza postane prepoznavna v širšem okolju oziroma povsod. Deloma je to tudi rezultat negativnih učinkov, ki jih kriza povzroča daleč zunaj kriznega območja. V tej fazi sledijo poizkusi mednarodnih ukrepov za reševanje krize.
6. Intervencija mednarodne skupnosti ali različnih koalicij, ki skušajo s posegi od zunaj reševati konflikte in krizo. Diplomatskim pritiskom, sankcijam (praviloma omejitve oziroma embargo) lahko sledi vojaška intervencija, ki naj loči sprte strani, prepreči širjenje konfliktov in vzpostavi mirno stanje (t. im. "peacemaking" proces).
7. Sanacija obsega različne ukrepe in postopke, ki naj ohranijo mir, zagotovijo minimalne pogoje gospodarskega preživetja, razorožitev, razminiranje, vračanje beguncev, popravo krivic, sodne postopke, delovanje varnostnih institucij in podobno. Sledijo mirovna pogajanja in konference.
8. Revitalizacija: s pomočjo različnih razvojnih programov naj se zagotovi ponoven gospodarski razcvet, vključevanje v mednarodne tokove, iskanje dolgoročnih (trajnih) razvojnih možnosti in odpravljanje sledov in posledic konfliktov.

Prikazani potek krize se lahko ustavi na katerikoli stopnji. V praksi se je v obdobju dobrega pol stoletja po drugi svetovni vojni "zaprla" oziroma trajno revitaliziralo le malo kriznih območij. Mnoga prizorišča preteklih konfliktov še danes varujejo mednarodne mirovne sile oziroma so pod posebnimi varstvenimi režimi, še več pa je latentnih konfliktnih območij, kjer je glede na prostorsko strukturo in predvsem raven odnosov med različnimi skupinami mogoče pričakovati (ponoven) izbruh krize (18).

Geografija kriznih območij

Geografija ima kot kompleksna prostorska veda o interakcijah med različnimi fizičnimi in družbenimi dejavniki pri preučevanju kriznih območij izjemno pomembno mesto. Njena veja - politična geografija - ugotavlja ravnanje organiziranih skupin ljudi na določenem ozemlju ter seveda njihove prostorske (geografske) ter družbene učinke. V luči politične geografije so krizna območja le teritoriji z visoko stopnjo politične dinamike, nepredvidljivih in nenačrtovanih posledic. Zato bi bila napačna predstava, da so krizna območja predvsem "politični" problem. Pozornost svetovne javnosti je sicer res najpogosteje usmerjena k potekajočim konfliktom in poizkusom reševanja krize; pravzaprav k različnim politikam, ki naj najprej omogočijo mir (vojaško-politični vidik), oblikujejo ustrezne mirovne in druge pogodbe (pravni in politični vidik) ter pričnejo s postopki revitalizacije (gospodarski vidik). Seveda imajo pri analizi krize in njenem reševanju zelo pomembno vlogo tudi sociologi, psihologi, medicina ter vrsta drugih ved, ki lahko bistveno prispevajo k pojasnitvi zapletov in spremljanju njihovih rešitev.

Geografsko raziskovanje kriznih območij temelji predvsem na dveh izhodiščih oziroma pristopih: problemskem in regionalnem. Na izbranem (kriznem) ozemlju je treba najprej definirati dominantni problem, nato pa retrogradno ugotavljati potek in

Slika 3: Vasi v Vakhanskem koridorju branijo prave "vaške vojske". Uporabljano orožje je pretežno ruske izdelave (foto: Irena Mrak).

vzroke krize ter njihove družbene in prostorske posledice. Ta pretežno induktivna pot analize nam omogoči spoznati probleme in procese na kriznem območju. Raziskovalna pot nas vodi verižno od znanega k

razkrivanju neznanega. Regionalnogeografski pristop poudarja zlasti strukturo ter regionalno razporeditev pojavov na kriznem območju. Oba principa omogočita spoznati precej širše vidike kriznih območij in ne zgolj pravne, vojaške (varnostne) in politične. To spoznanje pa vodi tudi k širšim pogledom reševanja kriznih območij in lahko bolj upošteva endogene potenciale in načelo trajnosti. Slednje se praviloma ne upošteva, saj skušajo v okviru časovno omejenih mirovnihih operacij čim prej doseči vsaj minimalne politične, pravne in varnostne izboljšave. Prav hitenje in dostikrat tudi preizkušanje različnih razvojnih modelov pa zlahka vodi k nadaljevanju kriz ali celo njihovega ponavljanju.

Krizna območja so latenten svetovni problem

Krizna žarišča so torej poseben tip antropogeno spremenjene pokrajine. Po zunanjem izgledu, strukturnih značilnostih, v organizaciji gospodarskega, družbenega in političnega življenja delujejo drugače kot ostala območja. Geografski vidiki se usmerjajo k vsem trem sklopom; geografija ima v preučevanju, a slej ko prej tudi pri načrtovanju v različnih fazah lahko pomembno vlogo. Krizna žarišča ostajajo svetovni in regionalni problem: danes zaradi konfliktov preteklosti, jutri zaradi premajhne pozornosti do okolja in življenjskih virov, da o človeškem potencialu niti ne govorimo.

Literatura

1. Atlas of the Middle East 2003. National Geographic. Washington.
2. Brown, A. 1985: Modern Warfare from 1939 to the present Day. London
3. Der Fischer Weltatmanach 2003. Frankfurt am Main.
4. Der Fischer Weltatmanach 2005. Frankfurt am Main.
5. Hiro, D. 2003: The Essential Middle East. New York.
6. Ewans, M. 2001: Afghanistan. London.
7. Fromkin, D. 2001: A Peace to End All Peace. New York.
8. Gilbert, M. 2002: The Routledge Atlas of Russian History. London-New York.
9. Grobe-Hagel, K. 2001: Tschetchenien: Rußlands langer Krieg. Köln.
10. Huchthausen, P. 2003: America's Splendid Little Wars. London.
11. Imbusch, P., Zoll, R. (ur.) 1999: Friedens- und Konfliktforschung. Opladen.
12. Jambrek, P. 1980: Od plemena do države. Ljubljana.
13. Kappeler, A. 2001: Rußland als Vielvölkerreich. München.
14. Natek, K. 2000: Države sveta. Ljubljana.
15. Nohlen, D. 2000: Lexikon Dritte Welt. Reineck bei Hamburg.
16. Reinhart, T. 2003: Israel/Palestine: How to end War of 1948. New York.
17. Schneckener, U. 2002: Auswege aus dem Bürgerkrieg. Frankfurt am Main.
18. Smith, D. 2003: The Atlas of War and Peace. London.
19. Steinger, R. 2003: Der Naheostkonflikt. Frankfurt am Main.
20. Vejnovič, D. 1971: Od plemen do narodov v Afriki. Ljubljana.

Kašmir – od raja do vojne

IZVLEČEK

Kašmir, v preteklosti prinčevska država, ki so ji vladali hindujski maharadže, je od leta 1949 politično razdeljen med Indijo in Pakistan, provinco Aksai Čin pa je leta 1962 okupirala Kitajska. Od izbruha spopadov v letu 1989 je v nasilju umrlo najmanj 50.000 ljudi. Članek analizira politično nestabilnost Kašmirja kot kriznega območja (predvsem v indijski zvezni državi Džamu in Kašmir).

Ključne besede:

Džamu in Kašmir, Indija, Pakistan, krizno območje.

ABSTRACT

Kashmir – from Paradise to War

Kashmir, princely state ruled by Hindu maharaja in the past, was politically divided between India and Pakistan in 1949. The province of Aksai Chin was incorporated into China after war with India in 1962. At least 50.000 people have died since the violence has started in 1989. The emphasis is put on political instability of Kashmir as crisis area (focused on the Indian State of Jammu and Kashmir).

Key words:

Jammu and Kashmir, India, Pakistan, crisis area.

Avtor besedila:

MARKO LOZINŠEK, absol. geog.,
E-pošta: mlozinssek@yahoo.com

Avtorja fotografij:

MARKO LOZINŠEK, IRENA MRAK

COBISS I.04 strokovni članek

Zvezna država Džamu in Kašmir je v geografskem pogledu izredno raznolika. Ima večetično prebivalstveno sestavo. Je edina v Indiji, kjer je večinsko prebivalstvo muslimansko. Redko poseljena visokogorska pokrajina Ladak, ki je del Tibetanske planote, je večinoma budistična. Hribovita in deloma ravninska pokrajina okrog mesta Džamu na jugu ima večinoma hindujsko prebivalstvo. V Kašmirski dolini, ki leži med Visoko Himalajo in Pir Pandžalom, pa je večina prebivalcev muslimanov. Jabolko spora predstavlja Kašmirska dolina, ki je po mnenju Pakistana še vedno nerešeno vprašanje delitve podkontinenta iz leta 1947.

Preglednica 1: Verska sestava zvezne države Džamu in Kašmir leta 2001 (7).

veroizpoved	število	delež (%)
Hindujsci	3.005.349	29,6
muslimani	6.793.240	67,0
sikhi	207.154	2,1
budisti	113.787	1,1
kristjani	20.299	0,2
skupaj	10.139.829	100,0

Kašmir - dolgotrajno jabolko spora

Kašmir predstavlja trn v peti odnosov med Indijo in Pakistanom vse od nastanka obeh držav v letu 1947. Državi sta za Kašmir bojevali dve veliki vojni (leta 1948 in 1965), številni so bili manjši obmejni spopadi. Od leta 1949, ko je v spor med državama posegla Organizacija združenih narodov (OZN), je Kašmir politično razdeljen. OZN je ustavila spopade in oblikovala črto premirja, ki je postala znana kot nadzorna črta premirja ali LOC (*Line of Control*). Vse do danes nadzorna črta ni kaj dosti pomagala pri preprečevanju spopadov med sprtima stranema (12).

Od nekdanje prinčevske države Kašmir (obsegala je 222.236 km²) pripada Indiji v okviru zvezne države Džamu in Kašmir 100.569 km², pod nadzorom Pakistana je 78.932 km² ozemlja, provinca Aksai Chin, ki meri 42.735 km², pa je od indijsko-kitajske vojne leta 1962 pod nadzorom Kitajske (16).

Korenine konflikta

Nasilje v Kašmirju sega že v čas pred izbruhom prve indijsko-pakistanske vojne leta 1948. Zaradi strateške lege je bil skozi zgodovino vedno ena izmed pokrajin, ki so si jih lastili sosednji imperiji. Čeprav je Kašmir naravnogeografsko izolirana pokrajina, pa je bil od nekdanj na prepihu burnih zgodovinskih dogajanj, tako z juga (z indijske podceline), kot tudi z območij osrednje Azije in Kitajske. Znašel se je v osrčju stika treh velikih kulturnih območij in sredi vseh teh raznolikih vplivov je razvil samostojno, v bistvu tolerantno kulturo (1). Kašmir je vedno predstavljal enkratno obliko liberalnega islama, imenovano kašmirjat. Njegova osnova je bila v rasti sufijske tradicije - mistične filozofije, ki je narekovala složnost. Hindujski so te muslimanske sufijske svetnike imenovali za rišije (2).

Ob razglasitvi neodvisnosti je bilo na indijski podcelini več kot 500 prinčevskih držav z določeno stopnjo avtonomije. Britanci so tedanjim oblastem prinčevskih držav dali možnost, da se same odločijo, ali se bodo ob razglasitvi obeh samostojnih držav priključile Indiji ali Pakistanu. Odločitev je morala upoštevati

samo dve britanski zahtevi: da naj se pretežno hindujske kneževine pridružijo Indiji, muslimanske pa Pakistanu, ter da naj se ob vključitvi upošteva tudi, na katero izmed obeh držav provinca meji (16).

V Kašmirju je bilo tedaj okrog 80 % prebivalstva muslimanskega, medtem ko je bil maharadža Hari Singh Hindujec, gospodarsko pa je bil tesno navezan na Indijo. Britanci so pritiskali na maharadžo, naj se odloči za eno ali drugo stran. Na papirju je bila odločitev enostavna, saj je bil Pakistan edina naravna in kulturno-civilizacijska alternativa. Do 15. avgusta 1947, roka odločitve, je maharadža Hari Singh okleval. Svoje dežele in oblasti ni hotel predati nikomur, toda njegovi večinoma muslimanski podaniki so zahtevali, naj deželo izroči Pakistanu. Hari Singh se je zavzemal za samostojno državo, kar pa je bilo v tistem obdobju bolj iluzija kot realna politična možnost (16).

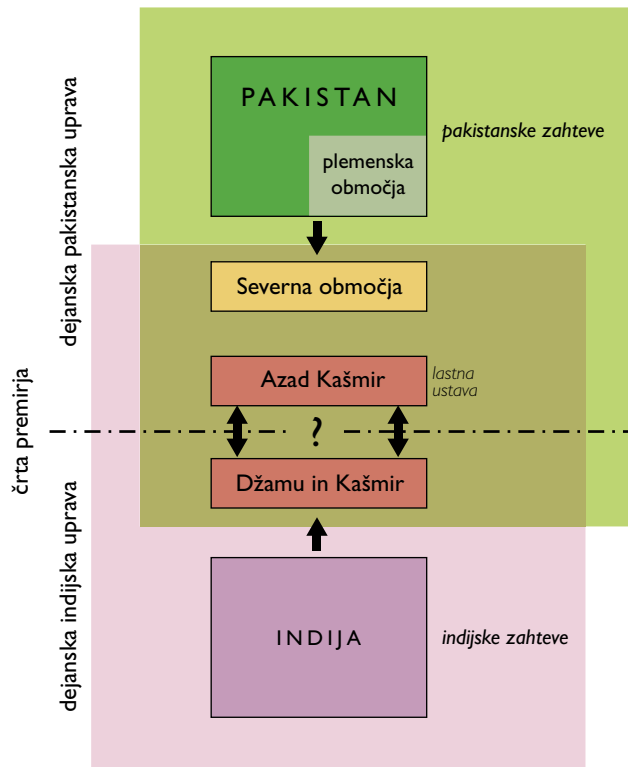
Slika 1: Vhod v mošejo v Šrinagarju, ki hrani posmrtno ostanke Šaha Hamdana. Prvi muslimanski napad na Kašmir se je zgodil že v 10. stoletju. Kasneje so muslimanske čete občasno pustošile te kraje, a nikoli zavzele. V 14. stoletju je sufijsko različico islama v Kašmirski dolini razširil iranski Šah Hamadan, vendar se je islam dokončno uveljavil šele v 16. stoletju (foto: Marko Lozinšek).

Slika 2: Lega in položaj Kašmirja (5).

Ko so plemenski plenilci iz Pakistana, podprti s pakistansko vojsko, začeli vdirati na ozemlje Kašmirja, se je vlada Džamuja in Kašmirja odločila, da indijski dominion zaprosi za vojaško pomoč. V palači Hari Nivas v Džamuju je Hari Singh konec oktobra leta 1947 podpisal pridružitveni dokument, na podlagi katerega je Kašmir priključil Indiji. Pakistan dvomi v legitimnost tega dokumenta in poudarja, da Indija ni nikoli dovolila izvesti referendumu, ki ga je najavil takratni generalni guverner Indije Lord Mountbatten in na katerega je pristal tudi takratni premier

Indije Džavaharla Nehru (13). Kasneje je Indija sicer privolila v plebiscit, vendar samo pod pogoji, navedenimi v resoluciji OZN, da bo vlada Pakistana iz države umaknila svojo vojsko. Ker je bil Kašmir uradno že del Indije, je to pomenilo, da mora Pakistan najprej opustiti nadzor nad ozemljem, ki ga je že zasedel: nadzor nad tako imenovanim Azad Kašmirjem (Svobodnim Kašmirjem), območjem, ki ga ima Indija za del Kašmira pod pakistansko zasedbo. Ker se to ni zgodilo, napovedani referendum nikoli ni bil izpeljan.

Slika 3: Kašmir - obstoječe stanje in ozemeljske zahteve (5).

Šestnajst let morije

Vsa osemdeseta leta 20. stoletja so si muslimani iz Kašmirske doline prizadevali za avtonomijo. Ker indijska vlada ni uslišala klicev iz Šrinagarja, je priljubljenost islamskih strank v Kašmirju hitro naraščala. K temu so veliko prispevale na novo ustanovljene *madrase*, zasebne verske šole, ki so jih vodili predvsem muslimani, doma iz tisoč kilometrov oddaljenega Asama v vzhodni Indiji. S seboj so v Kašmirsko dolino prinesli fundamentalistično različico islama. Verski voditelji so nenadoma poskušali uvesti vrsto novih pravil – omejiti pravice žensk, prepovedati zabavne indijske filme in zapreti lepotilne salone (14).

Leta 1989 je ob politični podpori Pakistana začelo v Kašmirski dolini delovati odločno separatistično gibanje. Medtem ko se nekatere oborožene skupine borijo za priključitev k Pakistanu, druge zahtevajo neodvisno državo Kašmir. Leta 1990 je bila kašmirska vlada odstavljena in država je prišla pod neposredno oblast zvezne vlade iz New Delhija. Prišlo je do množičnih demonstracij muslimanov, alarmantno pa se je povečala tudi aktivnost gverilske organizacije Osvobodilna fronta za Džamu in Kašmir (12).

Vojna nad oblaki

Ledenik Siačen leži v goratem, pustem in nenaseljenem skrajnem severovzhodnem delu zvezne države Džamu in Kašmir. Ker leži tik ob meji s Pakistanom in Kitajsko, je izrednega strateškega pomena. Ledenic Siačen je dolg nekaj več kot 70 kilometrov in je eden najdaljših zunaj polarnih območij Arktike in Antarktike (8).

Po mirovnem sporazumu iz Šimle, ki sta ga leta 1972 podpisala tedanji predsednik Pakistana Zulfikar Ali Bhuto in predsednica indijske vlade Indira Gandhi, sta se obe vpleteni strani zavezali, da na omenjeno območje ne bosta pošiljali svojih vojaških enot. Indija je prva prekršila določila sporazuma, ki je leta 1972 končal vojno med državama. Vprašanje obrambe ledenika Siačen se je pojavilo leta 1984, ko so pakistanski vojaki med izvidniškimi poleti opazili prisotnost indijske vojske. Da bi preprečili nadaljnje prihajanje indijskih vojakov, se je Pakistan odločil zavzeti najvišje predele Karakorumskega višavja. Odprlo se je najvišje bojišče na svetu – boj za ledenik Siačen (slika 4; 5).

V zimskih mesecih se temperatura na višini nad 6000 metrov občasno spusti tudi pod $-50\text{ }^{\circ}\text{C}$ in strahovit mraz terja tukaj več življenj kot pogosti manjši oboroženi spopadi med indijsko in pakistansko vojsko. V vojaškem oporišču Sonam na nadmorski višini 6500 metrov je tudi najvišji heliodrom na svetu (8). Tudi kadar ni spopadov, je življenje na tem težavnem terenu vsakodnevni boj. Kljub temu so se številni moške sprijaznili z bridkim mrazom, privadili so se redkemu zraku, sprejeli odročnost ledenika in morebitno nenadno smrt. Boji v teh težkih okoliščinah kažejo, kaj vse sta pripravljene storiti sosednji sovražni velesili, da se ne bi odrekli zahtevi po Kašmirju. Ledenic Siačen je tako postal simbol brezkompromisnega političnega in vojaškega reševanja kašmirskega vprašanja (3).

Slika 4: Pogled na širše območje najvišjega bojišča na svetu, na meji med Pakistanom in Indijo. Vojaške postojanke so stalno oskrbovane vse do nadmorske višine 6000 m (foto: Irena Mrak).

Pakistan je bil vključen v vzpodbujanje, ustanavljanje in oskrbovanje uporniških enot na indijski strani meje, vendar pa je bilo za tako hiter porast aktivnosti krivo tudi ravnanje indijske vojske. V devetdesetih letih 20. stoletja je splošna politična situacija v Indiji pripeljala do porasta nemirov v Kašmirju. Uničenje mošeje Babri Masdžid v Ajodhiji, ki naj bi stala na mestu, kjer je bil nekoč tempelj boga Rame, je povzročilo številne muslimanske napade in bombne eksplozije. K nemirum je prispeval tudi ukrep indijske vlade, po katerem so imeli pripadniki muslimanske veroizpovedi veliko slabše možnosti za zaposlitev (15).

Da bi vlada iz Delhija zadušila nasilje, je v pokrajino poslala desettisoče indijskih vojakov, ki pa vse do danes niso odšli. Kašmirski muslimani imajo indijske enote za okupacijsko vojsko. Trdijo, da indijski vojaki načrtno trpinčijo, posiljujejo in morijo muslimane, ki živijo v zvezni državi Džamu in Kašmir, predvsem v Kašmirski dolini. Hindujška manjšina v pokrajini pa trdi, da so muslimanski separatisti ustrahovali in pobijali kašmirske Hindujce ter jih več kot 100.000

prisilili, da so zapustili svoje domove in delo. Danes so oboroženi spopadi med kašmirskimi separatisti in indijsko vojsko del vsakodnevnega življenja. Od leta 1989 je po podatkih indijskih oblasti v nasilju umrlo preko 50.000 ljudi - tako kašmirskih civilistov kot indijskih ter pakistanskih vojakov (2).

Zaradi spopadov se je korenito spremenila tudi etnična sestava v Kašmirski dolini. Skoraj vsi Hindujci - Kašmirski Panditi, ki so stoletja živeli v pretežno muslimanski Kašmirski dolini, so bili prisiljeni zapustiti svoje domove (10). Večino so preselili v taborišča v Džamaju in Delhiju, kjer živijo v zasilnih bivališčih in si močno prizadevajo ponovno vzpostaviti vezi s svojo kulturo. Po podatkih indijske vlade naj bi jih v Kašmirski dolini ostalo le še 5000, ob zadnjem popisu (leta 1981) pred izbruhom nemirov pa naj bi jih bilo 160.000 (12). Kašmirski Panditi (versko nespreobrnjeni Bramini) so znani po svoji intelektualni pronicljivosti in so se kot birokratski sloj, posamezniki pa tudi kot verski in politični voditelji, uveljavili širom Indije. Med Pandite se uvršča tudi znana politična rodbina Nehru in Gandhi (1).

Kršenje človekovih pravic

Sprti državi v Kašmirju sistematično kršita človekove pravice in hkrati na različne načine onemogočata mednarodnim organizacijam dostop do podatkov in vzpostavitev stika z lokalnim prebivalstvom (15). Mednarodni organizaciji *Amnesty International* in *Human Rights Watch* sta izpostavili številne oblike kršenja človekovih pravic: politični in zunajsodni poboji, posilstva, mučenja in zlorabe zapornikov, onemogočanje pravičnega sojenja, namerno uničevanje lastnine, kršenje svobode govora in tiska, ... (11).

Mučenje in ubijanje zapornikov ostaja še naprej pomembna komponenta indijske vladne protiterroristiške strategije. Čeprav je nemogoče priti do ustreznih dokumentov, ki bi govorili o natančnem številu ubitih zapornikov, se govori o tisočih pobitih. Indijske varnostne (policijske in vojaške) sile so prav tako vpletene v brutalna mučenja. To prakso opravičujejo s trditvijo, da je to edina pot, da od osumlencev dobijo informacije. Prav tako je mučenje tudi način kaznovanja osumljenih gverilcev in njihovih simpatizerjev ter za izsiljevanje denarja od njihovih družin. Metode mučenja vključujejo pretepanje s pendreki, obešanje za

noge, električne šoke, potapljanje v vodo idr. Posledice teh mučenj so pogosto trajne poškodbe, na primer poškodbe živčevja, paraliza, poškodbe vitalnih organov (4). Za pripadnike indijskih varnostnih sil je značilno, da med izvidniškimi nalogami "redno" pošiljujejo Kašmirke, predvsem v manjših, oddaljenih naseljih. Takšne napade je težko dokumentirati, saj žrtve le redko poiščejo medicinsko pomoč, razen kadar so njihove poškodbe zelo hude. Zaradi sramu in strahu pred ožigostanjem in zasramovanjem takšnih napadov največkrat niti ne prijavijo (4).

Scenariji rešitve

Pol stoletja trajajoče reševanje kašmirskega vprašanja do danes ni prineslo trajnejše rešitve. Zaradi mnogokrat prikritih dejstev in neresnic, ki so jih politiki in mediji ponujali ljudstvu tako na eni in drugi strani, je odstopanje od zavzetih stališč vse težje. Čeprav bodo morale pri reševanju kašmirskega vprašanja sodelovati vse tri vpletene strani, pa ima pri dokončni rešitvi konflikta najpomembnejšo vlogo Indija. Če Indija v sodelovanju z ostalimi ne bo mogla najti trajne rešitve, so lahko posledice za prihodnost podceline pogubne.

Slika 5: Gorstvo Pir Pandžal obdaja Kašmirsko dolino na jugu in preprečuje vdor vlažnega monsuna. Preden so Indijci zgradili tunel Banihal, je bila Kašmirska dolina v zimskem času več mesecev odrezana od Indije (foto: Marko Lozinšek).

Slika 6: Plavajoče hiše na jezeru Dal od pričetka spopadov samejajo in čakajo na ponovni приход turistov. Pred letom 1989 je bil Kašmir izrazito turistična dežela, ki ga je letno obiskalo več kot pol milijona turistov. Razkošne plavajoče hiše na jezeru Dal so dediščina Britancev, gradili pa so jih po vzoru skromnejših tradicionalnih dongov (foto: Marko Lozinšek).

Številni poznavalci razmer v Kašmirju so mnenja, da bi rešitev prinesel dialog med vsemi tremi vpletenimi stranmi. Reševanje tega ključnega vprašanja vidijo bodisi v uresničitvi resolucije OZN o plebiscitu ali v pogajanjih med vlado Indije, Pakistana in zvezne države Džamu in Kašmir. Na zadnjih parlamentarnih volitvah izvoljeni predsednik vlade Džamuja in Kašmirja, Mufti Mohammad Sayeed, je vladi iz New Delhija predlagal sveženj zakonov o avtonomiji, ki jih je nekoč s pogajanja dosegel Šejk Abdulah, oče Kašmircev. Avtonomija bi zvezni državi Džamu in Kašmir zagotovila samostojno odločanje v skoraj vseh upravnih zadevah, razen pri obrambi, varnosti in zunanji politiki (2). Mnogi se navdušujejo za spremembo statusa

zdajšnje nadzorne črte premirja v mednarodno priznani meji med Indijo in Pakistanom. Ta še vedno poteka 800 kilometrov preko Kašmirja in deli deželo na dve ločeni območji. Morda bi prav ta sprememba lahko pomenila začetek reševanja kašmirskega vprašanja. To se zdi še toliko pomembnejše, ker Kašmir lahko postane jedrsko žarišče. Zaradi nerešenih zgodovinskih sporov med Indijo in Pakistanom in njune posesti jedrskega orožja je namreč oboroženi spopad med sosednima sovražnima deželama še vedno mogoč (10).

Nobena izmed sprtih strani noče popustiti; načeloma se tako Indija kot Pakistan zavzemata za pogajanja, vendar pod pogoji, ki so za nasprotno stran nesprejemljivi. Morda brezizhodnost kašmirskega konflikta še najbolje ponazarjajo besede, ki jih je izrekel bivši pakistanski premier Zulfikar Ali Bhuto, ko je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja izjavil, "da bodo Pakistanci še tisoč let raje jedli travo, kakor da bi pri jedrskem programu zaostali za Indijo in ji prepustili kašmirski raj (4)".

Niti Indija niti Pakistan nista sposobna ohranjati kakršne koli dolgoročne politične stabilnosti. Obe državi razjedajo politični umori, šibko vodstvo in korupcija, pa vendar se nobena noče odreči svoji zahtevi po Kašmirju. Po več kot desetletju spopadov si hindujski in muslimanski prebivalci te trpinčene dežele zaslužijo, da znova zaživijo v miru. Toda dlje, ko traja spor, več nasilja prinaša in vse težje je najti rešitev. Reševanje konflikta bo od voditeljev obeh držav zahtevalo izjemnega državnikega duha in premostitev nenaravnih ločnic fanatizma, vere in politike.

Literatura

1. Kladnik, D. 1993: Kašmir – razkosana dežela na križpotju zgodovine. Geografski obzornik. Letnik 40, številka 4. Ljubljana.
2. Dokumentarni film. Kašmir – indijska in pakistanska zgodba.
3. Goswami, A. 2001. Talking terms. The World today. Letnik 57, številka 7. London.
4. Kodrič, L. 2002: Nemirna dežela pod streho sveta. V senci atomskih bomb. Revija Obramba. Letnik 34, številka 5. Ljubljana.
5. Kreutzman, H. 2002: Streit um Kaschmir. Geographische Rundschau. Številka 3. Braunschweig.
6. Lubi, D. 1999: Jedrsko širjenje po hladni vojni. Znanstvena knjižnica FDV. Ljubljana.
7. Medmrežje: [www.censusindia.net_\(15.1.2005\)](http://www.censusindia.net_(15.1.2005)).
8. Medmrežje: [www.asia.cnn.com\(10.1.2005\)](http://www.asia.cnn.com(10.1.2005)).
9. Natek, K. 2000: Države sveta 2000. Ljubljana.
10. Newberg, P. 1995. Double betrayal. Repression and insurgency in Kashmir. Washington.
11. Slatenšek, B. 2004: Prelite krvi ni mogoče izbrisati. Šrinagar; Kašmir. Sobotna priloga Dela. Letnik 46, številka 74. Ljubljana.
12. Schofield, V. 2000: Kashmir in conflict. India, Pakistan and the unfinished war. London.
13. Singh, T. 1995: Kashmir, tragedy of errors. New Delhi.
14. Tariq, A. 2002: Spopad fundamentalizmov. Križarstvo, džihad in modernost. Ljubljana.
15. Vuk, P. 2002. Nemirna dežela pod streho sveta. Med dvema ognjema. Letnik 34, številka 3. Revija Obramba. Ljubljana.
16. Vuk, P. 2002: Nemirna dežela pod streho sveta. Kdaj spet raj na Zemlji? Letnik 34, številka 2. Revija Obramba. Ljubljana.

Naše orožje je svetovni splet!

IZVLEČEK

Zapatistična narodnoosvobodilna vojska je gibanje mehiških Indijancev v boju za njihove pravice ter izboljšanje izobraževanja in zdravstvene oskrbe ter premagovanje revščine. Zakrinkani gverilski uporniki že več kot desetletje vodijo propagandno vojno, ki jo spremljajo občasni izbruhi nasilja s strani mehiške vlade. Internet in ostala sodobna sredstva komunikacije omogočajo hitro in uspešno organizacijo gverilske vojne. Čeprav vladni predlogi ne dajejo sadov, zapatisti še vedno iščejo zadovoljivo politično rešitev za obe strani.

Ključne besede:

regionalna geografija, Mehika, Chiapas, zapatisti, gverilska vojna.

ABSTRACT

Internet is our Weapon

Zapatista National Liberation Army is a Mexican indigenous people movement. Their goal is to fight for fundamental civil rights, for improvement of education and health care and poverty reduction. Guerrilla revolvers, ski masked soldiers, have lead propaganda war for more than a decade with some outbreaks of Mexican government violence. The internet and other means of communication enable extremely rapid circulation and organisation efficiency of the guerrilla war. Although the government has not proposed useful solutions to the crisis so far, the Zapatistas are still seeking a satisfying political answer for both sides.

Key words:

regional geography, Mexico, Chiapas, Zapatistas, guerrilla war.

Avtorica besedila in fotografij:

NATAŠA RAVBAR, univ. dipl. geog. in sinol.,
Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU, Postojna,
Slovenija

E-pošta: natasa.ravbar@zrc-sazu.si

COBISS I.04 strokovni članek

Mehika je geografsko in kulturno zelo raznolika dežela, z eno nogo v prvem svetu, z drugo pa globoko v tretjem. Kljub izrednemu turističnemu zanimanju (6) za starodavne kulture in lokalna indijanska ljudstva je Chiapas precej oddaljena in odročna mehiška regija. Železniške povezave s prestolnico nima, ceste so slabe: tisoč kilometrov dolga vožnja z avtobusom iz mesta San Cristóbal de Las Casas do Ciudad de México traja do dvajset ur, iz manjših krajev Chiapasa pa še mnogo dlje.

Izbruh upora zapatistične narodnoosvobodilne vojske v začetku leta 1994 je postavil Chiapas v središče svetovnega dogajanja. Povzročil je nagel porast medijske pozornosti za visokogorsko regijo Srednje Amerike, saj so uporniki čez noč razblinili iluzije mehiške vlade o razcvetu gospodarstva po začetku veljavnosti sporazuma NAFTA.

Mehiška vlada je na upor odgovorila z vojaškim napadom na upornike, ki so se umaknili v visokogorje in tropski gozd. S tem je sicer "utišala" upor, ne pa zanimanja medijev za gverilce in njihove zahteve. Želja po odvritvi medijske pozornosti od zapatistov se je pokazala za neuspešno, saj je prišlo v Chiapas veliko domačih in mednarodnih opazovalcev.

"Karibska Arabija"

Chiapas, Južnomehiška zvezna država, ki obsega slabe štiri odstotke ozemlja Mehike, meji na zvezne države Tabasco, Veracruz, Oaxaca in Gvatemalo. Odlikujejo jo številne naravne lepote in preostanki starodavnih civilizacij (12).

Med najpomembnejše naravne vire Chiapasa sodijo zaloge nafte, zemeljskega plina in urana, les, vodni viri ter kmetijska zemljišča, na katerih gojijo koruzo, fižol, južno sadje, kavo in kakav. V Chiapasu je tretjina mehiških kavnihih plantaž (15). Pomembno izvozno blago regije, ki jo lahko imenujemo tudi "Karibska Arabija", je nafta, ki prispeva 82 % celotnega mehiškega izvoza surove nafte in 68 % naftnih derivatov (1). Hidroelektrarne na reki Grijalva pokrivajo petino državnih potreb (13, 16).

Slika 1: Sredi tropskih gozdov na severu Chiapasa so ruševine templja nekdanjega majevskega mesta, ki so ga Španci poimenovali Palenque (foto: Nataša Ravbar).

3,5 milijona prebivalcev Chiapasa ostaja med najbolj revnimi v Mehiki. V povprečju ima chiapaška družina dve jutri (81 arov oziroma nekaj manj kot hektar!) zemlje. Več kot tretjina stanovanj je brez elektrike ali kanalizacije. Skoraj petina aktivnega prebivalstva je brezposelnega, 30 % je nepismenih, skoraj tri četrtine otrok ne dokonča niti tretjega razreda osnovne šole (1, 5, 16). Otroci so prisiljeni pomagati staršem na poljih ali pri delu v mestih. Na ta način jih že od malih nog navajajo na služenje lastnega kruha, predvsem s prodajo ročno izdelanih glinenih ali volnenih spominkov za turiste. Zdravstvene storitve v Chiapasu so skromne (le 0,3 bolniške postelje na tisoč prebivalcev). Med najrevnejšimi so Indijanci, ki predstavljajo tretjino vsega prebivalstva. V chiapaškem visokogorju najdemo več kot petdeset etničnih skupin avtentičnih potomcev Aztekov in Majev. Pripadajo različnim plemenom, na primer Tzotzil, Tzeltal, Chol, Chuj, Lacandón, Mam, Tojolabal, Zoque idr. Vsako pleme govori svoj jezik in le malo jih zna špansko (9). Naravni prirastek Indijancev v Chiapasu (4, 16) sodi v sam svetovni vrh (v obdobju 1990-1995 kar 4,1 %).

Nezadovoljstvo so sprožile politične in gospodarske razmere

Mehika si je od dogovora NAFTA obetala vstopnico med najrazvitejše države. Skokovite poslovne uspehe so pričakovala predvsem velika ameriška in mehiška podjetja. Toda upanje, da bo sporazum zmanjšal brezposelnost, povečal izvoz in pocenil uvoz ter privedel Mehiko v svetovni gospodarski vrh, se je razblinilo v manj kot letu dni.

Zunanji dolg iz osemdesetih let 20. stoletja se je še povečal, kar je pretreslo državno gospodarstvo in pripeljalo do precenjene vrednosti pesa. Po porazu predsednika Salinasa na predsedniških volitvah leta 1994 je prišlo do upada vrednosti državne valute.

Vlada je zato povišala davke, zmanjšala izdatke in razglasila privatizacijo zemlje in podjetij. Več kot 1,5 milijona prebivalcev je ostalo brez zaposlitve, upadla sta proizvodnja in življenjski standard. V zadnjem desetletju se je število najbolj revnih na podeželju povečalo za tretjino (15). Najbolj je bilo prizadeto podeželje, saj so s podpisom sporazuma malim kmetom ukinali subvencije. Zaradi pospešene industrializacije je bil zapostavljen razvoj kmetijstva; Mehika je bila prisiljena uvažati hrano, vse več kmetov pa poiskati delo v mestih (4, 15).

Nasprotniki sporazuma zagotavljajo, da je dogovor zaostril socialno polarizacijo in povečal revščino, saj ceno uvoženo blago (na primer koroza iz ZDA) konkurira domači proizvodnji in trgu. Prizadeti so bili tudi proizvajalci kave, saj se je njena cena na trgu prepolovila in mali kmetje niso mogli več konkurirati velikim proizvajalcem. Tako je propadlo več kot štiri milijone kmetov (15), mnogi pa so emigrirali v ZDA.

Upor zapatistov

Emiliano Zapata in Pancho Villa sta leta 1910 na severu države zanetila mehiško revolucijo. Z vojsko kmetov in revežev sta se zavzela za agrarno reformo in se uprta režimu (4, 15) dolgoletnega predsednika Porfiria Díaz. Upor zapatistov (imenovani po Emilianu Zapati, delujejo od leta 1983) v Chiapasu je na nek način nadaljevanje nekdanje revolucije, saj se borijo proti zgodovinski podjarmljenosti in zapostavljenosti (3).

Indijanski kmetje v Chiapasu so se uprli 1. januarja 1994, na dan, ko je začel veljati sporazum ZDA, Kanade in Mehike, imenovan NAFTA (*North American Free Trade Agreement*), o medsebojni svobodni trgovini. Zapatisti so si ta datum zbrali zgolj iz simbolnih razlogov, saj opozarjajo na vse večjo revščino v državi in skorumpiranost vlade. Borijo se za agrarno reformo, proti veleposestnikom, ki so običajno belci, proti velikim, pogosto skorumpiranim podjetjem in nasilnemu režimu, ki izkorišča indijansko prebivalstvo (8). Ključni cilji upora so še izboljšanje razmer na področju izobraževanja, urejanja prometne, električne in komunalne infrastrukture. Zavzemajo se za boljšo dostopnost do informacij, pravično plačevanje delavcev, za odpiranje šol z indijanskimi učnimi jeziki, za neodvisnost, demokracijo in mir. Borijo se za lokalni nadzor nad izkoriščanjem naravnih virov. Zahtevajo izpustitev političnih zapornikov, razpusti-

Slika 2: Ljudstvo Lacandón, potomci Majev (danes jih je samo še osemsto), so odmaknjeni od sodobnega sveta. Preživljajo se z lovom divjadi v tropskem gozdu, koroza in fižolom. Oblečeni so v dolge bele tunike, imajo dolge lase, ki so spredaj - tudi pri moških - pristrženi (foto: Nataša Ravbar).

tev nekaterih vojaških postojank, izvedbo svobodnih in demokratičnih volitev, decentralizacijo države, politično, gospodarsko in kulturno samoupravo regij ter zagotovitev več pravic ženskam (10, 15).

Enaindvajset dni trajajoča oborožena vstaja, ki so jo načrtovali skoraj desetletje, se je začela v višavju in tropskem gozdu (glavnih pokrajinskih enotah Chiapasa). Vodila jo je EZLN (*Ejército Zapatista de Liberación Nacional*), Zapatistična narodnoosvobodilna vojska. To je gibanje mehiških Indijancev za pravice ter izboljšanje izobraževanja in zdravstvene oskrbe ter zmanjšanje revščine. Uporna skupina je zavzela vladne prostore v središču Chiapasa, 2500 metrov visoko ležečem mestu San Cristóbal de Las Casas. Zavzeli so še tri chiapaška mesta in šest vasi ter ugrabili guvernerja (8, 17). Zapatistično gibanje je tako postalo prepoznavno in je v zelo kratkem času pritegnilo pozornost svetovne javnosti. Pod vodstvom takratnega predsednika Carlosa Salinasa je mehiška vlada v nemirni Chiapas nemudoma poslala vojsko.

Petnajst tisoč vladnih vojakov naj bi zatrla upor. V nekaj dneh so nasilno pregnali upornike, v spopadih pa je izgubilo življenje (4, 8) okoli 150 pripadnikov EZLN. Po porazu so se zapatisti umaknili v Lacadónski tropski gozd. Oblast je mesec dni po vstaji "kaznovalne" ukrepe omilila: sledila so politična pogajanja, razpustitev kabineta tedanjega predsednika ter imenovanje mirovnega komisarja (2).

Mehiška vlada je bila prepričana, da bo zlahka kos na videz šibki uporni skupini zapatistov. Razkrojeno gibanje za osamosvojitvev pa se je sprevrglo v enajstletno gverilsko vojno, saj mehiška vlada še vedno ostro zavrača zahteve indijanskih skupnosti. Leta 1996 so podpisali zapatisti v vasi San Andrés Larraínzar z vlado dogovor o pravicah Indijancev (15), ki pa so ga zakonili šele pred kratkim. Šele leta 2002 so po številnih svetovnih kritikah uzakonili del pravic, ki so bile zapisane že leta 1996.

Med prizadevanjem za mir in iskanjem kompromisov se je nasilje nad domačini stopnjevalo, pri čemer so bile grobo kršene tudi človekove pravice. Decembra 1997 je prišlo v Actealu do surovega poboja, v katerem je bilo v cerkvi med molitvijo ubitih 45 neoboroženih civilistov, večinoma žensk in otrok (15, 16), zato so nemudoma prekinili mirovna pogajanja. Da bi prikrila svoje napake, je skušala tedanja vlada predsednika Ernesta Zedilla pregnati tuje opazovalce s konfliktnega območja in onemogočiti dostop oziroma povezavo upornikov s sodobnimi sredstvi za komuniciranje.

Identiteta zapatistov

Zapatisti zavračajo avantgardizem, sektaštvo ter politično diktaturo (8); čeprav nimajo politične stranke, so dobro organizirani. Njihov cilj ni obvladovanje oblasti in postavitvev kulture osebnosti na čelo njihovega boja, kot se je to dogajalo v mnogih revolucionarnih gibanjih po svetu. Njihov vojaški vodja se pojavlja zamaskiran, ker skuša ostati anonimen. Predstavlja se kot podpoveljnik (*Subcommandante*), saj noče dajati vtisa, da je "glavni", zato je postal narodni heroj.

V političnem programu zagovarjajo svoje izkušnje uspešne družbene organizacije v obliki zadrug. Zahtevajo reformiranje zemljiške razdelitve tako, da bi dodelili zemljo tistim, ki jo obdelujejo. Zavzemajo se za razlastitev plantaž v zasebni lasti in ustanovitev kolektivnih kmetij po ruskem vzoru, ki naj ne bi bile obdavčene.

Organizacijske in vojaške odločitve naj bi sklepal tajni revolucionarni odbor, organ EZLN, politične odločitve pa zadružna skupščina. O vseh drugih pomembnejših vprašanjih naj bi odločali volivci sami. V takšnem družbenem modelu vidijo zapatisti rešitev sedanje politične organiziranosti (8, 15). Menijo, da bi izpolnitev njihovih zahtev izboljšala izobraženost ljudi, zdravstvenih razmer, predvsem pa zmanjšala nepismenost in lakoto. Zagotovljena bi bila pravica do šolanja, delovnega mesta (odpravili naj bi surovo izkoriščanje delavcev) ter spoštovanje, svoboda in neodvisnost indijanskega prebivalstva in njihove kulture.

Način bojevanja

Zatiranje zapatistov je kmalu postalo neskončna nočna mora mehiške države, vlada je bila prisiljena opustiti vojaško silo ter iskati rešitev s pomočjo dialoga in pogajanj z uporniki. Pri tem se je obnašala zelo nerodno in nezrelo, zato so si zapatisti pridobili še večjo podporo.

Slika 3: "Compra uno, amiga!" (Kupi enega, prijateljica!). Tako prosi Elena, ki pripada indijanskemu plemenu Tzotzilov. Njen oče ima pet žena in skupaj šestnajst otrok, Elena pa na ulici prodaja spominke in s tem skuša zaslužiti za mlajšega bratca, mamo in za sebe (foto: Nataša Ravbar).

Pogajanja s strani države so bila precej licemerska, saj jih je dvakrat prekinila (spomladi 1995 in pozimi 1997/98). Za doseg svojih ciljev je znova in znova uporabljala vojaško moč. Medtem so imeli gverilci dovolj časa, da so razvili posebno politično pobudo in veliko priložnosti, da so prenesli svoje sporočilo tudi prek meja domovine. Svet je izvedel za Chiapas in probleme tamkajšnjih prebivalcev.

Ko puška ni več edini porok za zmago

Sodobne vojne so vse bolj plod množičnih medijev. Bolj kot s pomočjo pušk dobivajo zapatisti vojno z vlado prav z njihovo pomočjo. Najboljše orožje zapatistov je internet!

Slika 4: Pomanjkanje obdelovalne zemlje je pregnalo z domov mnoge revne Indijance. Ko ostanejo brez sredstev za preživetje, se ti novodobni nomadi preselijo s hribov v večja mesta v dolini. Potikajo se po mestnih trgih in postopajo, saj dela zanje ni (foto: Nataša Ravbar).

Trenutno je na svetovnem spletu skoraj 400.000 strani, namenjenih delovanju zapatistov, registriranih v več kot 26 državah, tudi v Sloveniji (14). Sprva sploh niso imeli neposrednega dostopa do svetovnega spleta, ne katerega drugega stika z mediji, temveč so njihove ideje prihajale v svet izključno s posredovanjem enako mislečih posameznikov.

Gverilci že več kot desetletje vodijo propagandno vojno proti državi, s čimer skušajo uveljaviti svoje zahteve. Upor zapatistične narodnoosvobodilne vojske je pretresel celoten političen sistem. Zapatisti so v pogajanjih v San Andrésu leta 1996 jasno izrazili zahteve po temeljnih reformah, ki bi odstranile sedanje vladne strukture. Sprva so vplivni državni predstavniki odobrili zahteve po reformah, vendar so jih kasneje zavrnil, ker da škodijo celovitosti mehiškega naroda.

Vodstvo mehiške gverile je danes opremljeno z najsodobnejšo tehnologijo in s pomočjo interneta, mobilnih telefonov, telefaksov in prenosnih računalnikov sproti obvešča svet o svoji dejavnosti. Subcomandante Marcos je postal najnovejši mit Latinske Amerike, neke vrste "mehiški Che Guevara" nove dobe (3). Marcos skriva svoje pravo ime in identiteto. Njegov obraz je zavit v črno krinko, zaščitni znak nove revolucije. Tudi ostali borci zapatistične narodnoosvobodilne vojske so maskirani. Nosijo smučarskim kapam podobna črna pokrivala. S tem želijo zakriti svojo identiteto in zgolj simbolično nosijo lesene puške. Pravijo, da njihova maska zrcali vsakega borca v njegovem lastnem boju, ki se kjer koli bori za svoje pravice ali pravice drugih. Kmalu po izbruhu nemirov v Chiapasu so tamkajšnji Indijanci podobo zamaskiranega Marcosa vnesli v svojo ljudsko obrt in naključnim turistom začeli prodajati njegove podobe. Črne majice s kratkimi rokavi in rdečo peterokrako, bele majice s črnim napisom EZLN, bejbolske kape in črne smučarske kape, lutke, ki predstavljajo zapatističnega upornika, in ostali drobni spominki so postali majevska domača obrt in mnogim predstavljajo glavni vir dohodka.

Slika 5: Lutke, ki predstavljajo zapatističnega upornika, in ostali drobni spominki, ki jih prodajajo turistom, so postali sestavni del majevske domače obrti (foto: Nataša Ravbar).

Gverilsko gibanje zapatistov je pomagalo zrušiti skorumpirano vladavino stranke PRI, ki je bila na oblasti kar enaindesemdeset let. Vendar zapatisti niso zainteresirani za rušenje oblasti ali postavljanje svojega voditelja na čelo države, temveč se borijo za zmanjšanje državne represije. Njihove zahteve so politične, gospodarske in socialne. Marcos je obljubil, da se bo razkril in zapustil tropski gozd takoj, ko bodo cilji doseženi.

Trenutno vlada med zapatisti in državo nekakšen *status quo*. Zapatisti opozarjajo nase z velikanskimi plakati, obešenimi na uličnih vogalih. Obcestni plakati opozarjajo, da se obeta revolucija, če vlada ne bo upoštevala njihovih zahtev. Zastrašujoče so tudi voja-

ške kontrolne točke, ki so postavljene na vsakih nekaj deset kilometrov na vseh pomembnejših prometnih povezavah, da nadzirajo zapatistično gibanje, delno pa tudi zaradi tihotapljenja drog iz Južne Amerike v ZDA in Kanado.

Številni protesti proti vladi, mirovna pogajanja in razgovori ter izvolitev novega predsednika države Vincenta Foxa v zadnjem desetletju niso pripeljali v življenje indijanskega prebivalstva bistvenih sprememb. Tako se še vedno nadaljuje prikrita vojna med zapatisti in državo, saj vladni predlogi ne ponujajo možnosti za rešitev krize. Zapatisti še vedno iščejo za obe strani zadovoljivo politično rešitev.

Internet je omogočil hitro in uspešno organizacijo gverilske vojne. Odločilno vlogo sta igrala izjemno hitro širjenje informacij in učinkovito medsebojno sodelovanje. Povezali so se z vsemi sorodnimi aktivisti po svetu. Med njimi so krožile izkušnje, ideje, predlogi, pomoč pri zbiranju podpisov podpore, pri širjenju informacij o stankah in demonstracijah ter zborih v Ciudad de México in nekaterih evropskih mestih.

Čeprav so zapatisti izolirani v visokogorju in v tropskih gozdovih južne Mehike, so imele njihove ideje vpliv na mnoge aktiviste in protiglobaliste po svetu. Pobuda za proteste v Seattlu leta 1999 je prišla iz Chiapasa. Zapatizem je dosegel tudi Slovenijo, kjer nekateri aktivisti sodelujejo v zapatistični solidarnostni mreži (7). Vsekakor se je zgodilo prvič, da je imela računalniška tehnologija s komunikacijami odločilno vlogo v boju za pravice zatiranih.

Literatura

1. Binková, P. 1998: Zapatistični murali iz Chiapasa, Mehika. Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, 26. Ljubljana.
2. Izgoršek, U. 1994: Predsednik išče pot na jug. Delo (16. december 1994). Ljubljana.
3. Jenšterle, M. 2004: Latinska Amerika? Čista fikcija! Založba 2000. Ljubljana.
4. Lonely Planet 2000. Lonely Planet Publications Pty Ltd. Australia.
5. Medmrežje: <http://www.inegi.gob.mx/> (25. 11. 2004).
6. Medmrežje: <http://www.chiapas.gob.mx/> (22. 12. 2004).
7. Medmrežje: <http://www.dostje.org/> (30. 12. 2004).
8. Medmrežje: <http://www.ezln.org/> (22. 12. 2004).
9. Medmrežje: <http://www.globalexchange.org/> (22. 12. 2004).
10. Medmrežje: <http://www.nonviolence.org/sipaz/> (22. 12. 2004).
11. Medmrežje: <http://www.trace-sc.com/> (25. 11. 2004).
12. Medmrežje: <http://www.mundomaya.com.mx/> (22. 12. 2004).
13. Medmrežje: http://www.embamex.co.uk/meet_mex/ (3. 12. 2004).
14. Medmrežje: <http://www.google.com/> (30. 12. 2004).
15. Medmrežje: <http://flag.blackened.net/revolt/mexico/beginindx.html> (21. 11. 2004).
16. Medmrežje: http://www.freewilliamsburg.com/may_2001/books (21. 11. 2004).
17. Serrill, M. S. 1994: Zapatismo spreads. Time (21. 2. 1994). London.

Laponska

tradicija v tranziciji

IZVLEČEK

Laponska je najsevernejša pokrajina kopenske Evrope, ki jo označujejo mnogi ekstremi: polarni dnevi in noči, oddaljenost, nerazvitost, redka poseljenost, avtohtono prebivalstvo itd. V članku je predstavljena sodobna Laponska kot primer "mirujočega" kriznega območja - s poudarkom na problematiki avtohtonega prebivalstva Samijev (predvsem na primeru Finske).

Gljučne besede:

Laponska, Sami, avtohtono prebivalstvo, Finska, marginalnost.

ABSTRACT

Lapland – Tradition in Transition

Lapland is the most northern region of continental Europe. It is characterised by many extremes: polar days and nights, remoteness, underdevelopment, indigenous people etc. Article reveals contemporary Lapland as an example of still crisis area with the emphasis on indigenous population of Sami (especially in the case of Finnish Lapland).

Key words:

Lapland, Sami, indigenous people, Finland, marginality.

Avtorica besedila in fotografije:

STAŠA MESEC, univ. dipl. geog.,

Fakulteta za humanistične študije Koper, Slovenija

E-pošta: stasa.mesec@kabelnet.net

COBISS 1.04 strokovni članek

Laponsko zaznamujejo tako naravni kot družbeni ekstremi. Polarni dnevi, dolge polarne noči in mraz vplivajo na prilagoditev rastlinstva in živalstva najsevernejše evropske kopenske pokrajine. Na drugi strani jo zaznamuje odmaknjenost in nerazvitost regije v sicer visoko razviti državi, redka poseljenost, problematika avtohtonega prebivalstva v eni najnaprednejših in najliberalnejših družb, ohranjanje tradicije, prebivalstveno praznjenje, poletni turistični utrip in mrtvilo pozimi.

Težko je razumeti podrejeni položaj manjšine in njihovo družbeno vlogo v deželah, ki so v evropskem prostoru zgled liberalnosti in enakopravnosti, še posebej tudi zato, ker so Samiji pogosto glavna tržna znamka turizma tega območja. Okrog 7000 Samijev na Finskem živi sodobno življenje, ki pa se v nekaterih pogledih še močno prepleta s tradicijo.

Tako na Švedskem kot na Norveškem imajo Samiji svoj parlament, ki pa ima zgolj simbolično vlogo. Potrebno bi bilo spoštovati in promovirati pravice avtohtonih prebivalcev. Na nek način je to "speče" krizno območje, velikokrat prikrito, zamolčano, a zato nič manj problematično.

Geografska marginalnost

Zemljepisno ime Laponska uporabljamo za celotno pokrajino, ki obsega skrajni sever kopenske Evrope in je razpeta med štiri države: Norveško,

Švedsko, Finsko in Rusijo (polotok Kola). Del "širše" Laponske pa je enako imenovana najsevernejša finska provinca, rahlo valovita pokrajina z vrhovi do največ 700 metrov. Edino naravno bogastvo so obsežni gozdovi in jezera. Finska Laponska meri 98.937 km², kar predstavlja kar tretjino celotne Finske (območje je večje od Madžarske ali Portugalske), kjer živi manj kot 4 % vsega finskega prebivalstva, in je najredkeje naseljena pokrajina v Evropi (2 prebivalca/km²). Najstarejši pisni viri o poselitvi tega območja s Samiji, avtohtonimi prebivalci severnih pokrajin, ki jih večkrat napačno imenujemo kar Laponci (kar pomeni "prebivalci Laponske ne glede na avtohtonost"), segajo v prvo stoletje našega štetja.

Marginalnost se kaže že v slabi dostopnosti območja. Železniška povezava sega le do Tornia, mesta na skrajnem severu Botnijskega zaliva, a v zimskem času vlak vozi le trikrat na teden. Letališča sicer obstajajo, a cene letov (razen čarterskih) so izredno visoke. Avtocestnih povezav ni, celo asfaltiranih cest ni veliko. To ne predstavlja ovire, saj je podlaga makadamskih cest kompaktna, kar omogoča relativno visoke hitrosti tako pozimi kot poleti.

Stroški prevoza živil in drugih življenjskih potrebščin so visoki, predvsem zaradi majhnosti naselij ter velike oddaljenosti med njimi. Trgovskih centrov, kot jih poznamo v sodobnem svetu, ni. Tako so osnovni življenjski stroški višji, plače prebivalcev pa nižje in tudi to predstavlja glavni razlog za izseljevanje mladega prebivalstva (poleg pomanjkanja delovnih mest in neustrezne infrastrukture). Finska vlada nima posebnega prednostnega programa za ohranjanje poselitve prebivalstva, čeprav se v določeni meri izražajo tudi ti cilji, a zgolj posredno, preko drugih programov.

Rovaniemi je središče finske Laponske in ima okrog 35.000 prebivalcev; zanimivo je, da kljub osrednji legi število prebivalcev vidno upada. Samo med letoma 2002 in 2003 se je njihovo število v regiji zmanjšalo za

skoraj 1000, od tega v Rovaniemiju za okrog 200. Izseljujejo se predvsem mladi, ki odhajajo na študij večinoma v Oulu in Helsinke. Na Univerzi v Rovaniemiju, ki ima 5 fakultet (oblikovanje, podjetništvo in turizem, pedagogika, pravo ter družbene vede), študira skoraj 4000 dodiplomskih in 400 podiplomskih študentov; vanjo pa je vključenih še skoraj 10.000 študentov t. im. odprte univerze. Gre za programe vseživljenjskega izobraževanja ter tretje univerze, ki predstavljajo sodobne načine motiviranja prebivalstva in stalnega vzdrževanja "konkurenčnosti" v sodobni družbi znanja. Finska je v tem pogledu lahko zgled celotni Evropi.

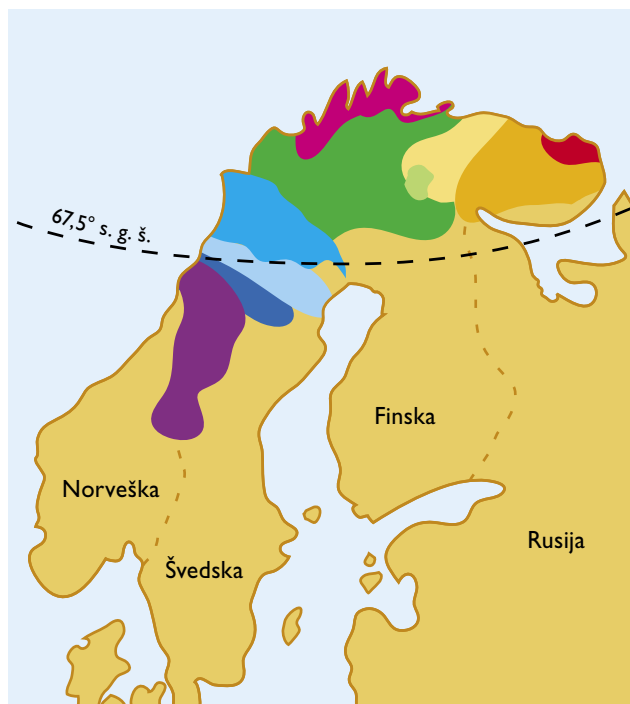
Očiten kontrast med severno in južno Finsko izpostavlja vprašanje: bo država, ki Evropi in širšemu svetu ponuja mnoge inovativne rešitve na področju povezovanja gospodarstva in znanosti, država, kamor se hodijo učiti vladni načrtovalci mnogih držav, znala rešiti svoj "nerazviti jug", ki je tokrat na severu? Bo uspela zadržati mlado prebivalstvo, ki je zagotovilo inovativnih rešitev, zapisanih v razvojnih programih? Koliko je (resnično!) v interesu razvitega juga, da razvija svoj sever, ki tako ali tako verjetno ne bo nikoli zares konkurenčen, infrastruktura pa je draga in se verjetno vložek ne povrne? Koliko s svojimi programi probleme zgolj kratkoročno omejuje oziroma dolgoročno rešuje? Kako bo poskrbela za svoje avtohtono prebivalstvo?

Ostanek tradicije (ni del turistične ponudbe!) so copati iz jelenje kože, ki grejejo noge ne le Samijev, pač pa tudi drugih prebivalcev Laponske. Živopisana oblačila v modri, zeleni, rumeni in rdeči barvi pa so ostanek, ki oživi zgolj ob praznikih ali v turistične namene. Lavije, šotore, v katerih so Samiji tisočletja preživljali polarne zime, so dobrih šest desetletij nazaj zamenjale tople rdeče lesene hiške. Savne, ki so bile stoletja edini topel prostor, kjer je bila tudi topla voda in so bile tako rekoč domače bolnišnice in porodnišnice, so delno zamenjale bolnišnice. Še vedno pa so ohranile položaj domače lekarne.

Ohranil se je tudi jezik, ki ga na Finskem govorijo še peščica, na celotnem Laponskem pa okrog 50.000 ljudi. Jezik se odlikuje po izjemno bogatem besednem zakladu s področja opisovanja zimskih naravnih pojavov.

Dolgotrajno zatiranje manjšine v najbolj liberalnih državah Evrope

Edino **Norveška**, ki je Samije kot manjšino priznala leta 1960, sledi načelom Deklaracije Organizacije združenih narodov (OZN) o avtohtonih prebivalcih. Le-ta dopušča možnost avtohtonemu prebivalstvu do lastnega političnega, gospodarskega, socialnega sistema in tradicionalnega zdravstva ter institucij (14). Obenem imajo pravico do vrnitve (oziroma nadomestila) tradicionalnega ozemlja in virov, ki so jim bili odvzeti. Tako je (še!) od leta 1960 njihov jezik tudi učni jezik v šolah, poleg tega pa je bilo ustanovljenih kar nekaj institucij, kot so muzeji in instituti, povezani z njihovo kulturo in zgodovino. Leta 1980 sta komisiji, ki ju je pooblastil Samijski parlament, sestavili akt o uporabi jezika, ki je na prostoru, poseljenem s Samiji, postal uradni jezik. Kljub temu pa je prav Norveška prišla v največji spor z manjšino, ki bi skoraj prerasel v oborožen spopad.

Južni Samiji	Severni Samiji	Vzhodni Samiji
Umejski Samiji	Inarijski Samiji	Terski Samiji
Åarjelski Samiji	Davvijski Samiji	Kildinski Samiji
	Obmorski Samiji	Skoltski Samiji
	Lulejski Samiji	
	Pitejski Samiji	

Slika 1: Območja, poseljena s Samiji (15).

Leta 1980 so na območju Alte zgradili hidroelektrarno, ki je pomenila velik poseg v okolje in okrnila samijski življenjski prostor. Kljub mnogim protestom in celo sabotaži se je gradnja nadaljevala in končala. Na Norveškem živi največja skupnost Samijev, to je okrog 40.000 ljudi.

Tudi **Švedska** priznava Samije kot manjšino, a jim zanika pravice avtohtonih prebivalcev iz omenjene deklaracije OZN. Samiji, ki jih je okrog 20.000, imajo nekaj institucij in muzej. Na skrajnem severu države so se morali umikati zaradi potreb rudnikov, ne dolgo nazaj pa celo zaradi gradnje raketnega središča. Težave predstavlja tudi dejstvo, da se je veliko Samijev zaposlilo v rudnikih, ki jih sedaj zapirajo.

Preglednica 1: Izbrane značilnosti samijskih skupin na Laponskem (15).

samijska skupina	kulturno-izobraževalne razmere
Terski Samiji	jezik številčno majhne skupine izumira; brez lastnih izobraževalnih gradiv
Kildinski Samiji	vsak dan nekaj ur ločenega osnovnošolskega pouka, izobraževalno gradivo redko; ohranjeni plesi
Skoltski Samiji	ena najmanjših samijskih skupin z živo tradicijo; ogrožen jezikovni položaj, nekaj lastnih učbenikov; ruski Skoltski Samiji sodelujejo s skandinavskimi
Inarijski Samiji	ohranjene močne kulturne vezi; ni ločenega izobraževalnega sistema
Davvijski Samiji	veliko aktivno govorečih pripadnikov številčno največje samijske skupine; ohranjena močna kulturna tradicija; nekaj ločenih izobraževalnih institucij in časopisov, vsakodnevne radijske oddaje, številne knjige, plošče; švedski samijski parlament se nahaja na njihovem ozemlju
Obmorski Samiji	izobraževanje z gradivi drugih samijskih skupin
Lulejski Samiji	znani kot rokodelci; jezik dobro ohranjen; ločen izobraževalni sistem, učbeniki (ne za vse predmete), letno izide nekaj knjig
Pitejski Samiji	maloštevilni ne- ali polnomadski Samiji; jeziku grozi izumrtje; nimajo učbenikov v lastnem jeziku
Umejski Samiji	poznani kot rokodelci; močna kulturna tradicija; jezikovno narečje ogroženo; izobraževalno gradivo za nekaj predmetov
Åarjelski Samiji	živ jezik in ločene šole na Norveškem; na Švedskem jezik ogrožen in brez ločenih institucij; potujoči učitelji (nekaj ur tedensko), mesečna publikacija, nekaj knjig letno

Najhujši udarec pa je pomenil ukrep švedske vlade iz leta 1993, s katerim so vzeli Samijem pravice do prostega lova in ribolova, ki sta bila stoletja glavni vir preživetja. Danes za to potrebujejo dovolilnice, enako kot vsi drugi, ki prihajajo na lov in ribolov iz turističnih nagibov.

Na **Finskem** Samiji po zakonodaji nimajo lastninske pravice do zemlje, vode ter drugih naravnih virov. Neavtohtoni Finci lahko posedujejo severne jelene z enakimi pravicami kot Samiji. Pobude za spremembe so bile podane v letih 1952, 1973 in 1990, a se do danes ni nič spremenilo, čeprav je tema še vedno aktualna in vlade priznavajo napako. Tu je tudi glavno razhajanje z deklaracijo OZN. Čeprav je finska vlada zadnja priznala Samije kot manjšino in jih nehala "zadržati" šele v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, pa danes najbolje skrbi za ohranitev njihove kulture. Izdajanje učbenikov, leposlovnih knjig in slovarjev v jeziku Samijev je subvencionirano; doslej izdana zbirka močno presega tovrstno aktivnost v drugih državah (nekaj slovarjev in drugih knjig je bilo celo prevedenih v ruski jezik).

V daleč najslabšem položaju so **ruski** Samiji, ki niso priznani kot narodna manjšina in tako tudi nimajo nobenih posebnih pravic. V obdobju Stalinove vladavine so bili sicer deležni nekaterih podpor in olajšav, vendar jih je režim izrabil zgolj kot sredstvo propagande ruske socialne politike nasproti Finski oziroma celotni Evropi. Mnogo Samijev se je v iskanju zaposlitve v rudarstvu razselilo daleč proti vzhodu, a se nekateri vračajo k tradicionalnemu načinu življenja. Danes, ko se celotna Rusija srečuje s perečimi gospo-

darskimi problemi, je največji problem neodgovorna sečnja gozdov, ki so temelj tradicionalnega načina življenja. Dodatno pa položaj Samijev, ki jih je v Rusiji uradno še okrog 2000, otežuje nerešen problem lastnine jelenjadi.

Laponska – potencialno krizno območje?

Če je bil položaj Samijev še nekaj let nazaj v primerjavi z večinskim narodom slabši, pa se ta v zadnjih letih vsekakor spreminja. S priznanjem osnovnih pravic raste tudi identiteta dolgo zatiranega ljudstva. Nastajajo institucije za preučevanje kulture, izobraževalne ustanove vključujejo v svoje programe učenje jezikov in kulture, organizirani so mnogi seminarji in posveti, ki se jih udeležujejo preučevalci te kulture. Najnaprednejši pri krepitvi identitete so severni Samiji s središči na Norveškem, Švedskem in ponekod na Finskem. Razlike so še precej očitne, saj je razvoj kulture odvisen od lastne pobude in pogojev za razvoj, ki pa niso povsod enaki. Države morajo biti previdne pri oblikovanju teh pogojev, saj pri načelnem upoštevanju pravic avtohtonega prebivalstva prihaja do nezadovoljstva večinskega prebivalstva in obratno. Problematika se izrablja v politične namene znotraj vključenih držav, vprašanje časa pa je, kako dolgo lahko "zdržijo" razlike na mednarodni ravni, kjer najbolj izstopajo vzhodni Samiji na polotoku Kola, kjer so socialni problemi manjšinskega prebivalstva že močno presegli meje sprejemljivega.

Literatura

1. Alho, O. 2002: Guide to Finnish Customs and Manners. Helsinki.
2. Lapland by Figures 2004. Regional Council of Lapland. Rovaniemi.
3. Lehtola, V. 2002: The Sami people. Inari.
4. Peltonen, A. 2002: The Population in Finland. Helsinki.
5. Pokka, H. 2004: Lapland & The European Union – How Did We Fare? Introduction to the Seminar on the Enlargement of the EU. Rovaniemi.
6. Regional plan Lapland 2020, 2003. Lapin Liito.
7. Regions: Statistical Yearbook 2002. Luxemburg.
8. Medmrežje: <http://www.lapinliitto.fi/englanti/index.html> (12. 2. 2005).
9. Medmrežje: <http://www.itv.se/boreale/seatnam.htm> (24. 12. 2004).
10. Medmrežje: http://www.stat.fi/index_en.html (15. 1. 2005).
11. Medmrežje: <http://virtual.finland.fi/> (24. 2. 2005).
12. Medmrežje: <http://www.rovaniemi.fi> (20. 2. 2005).
13. Medmrežje: <http://www.intermin.fi/> (20. 2. 2005).
14. Medmrežje: <http://www.usask.ca/nativelaw/ddirplain.html> (25. 8. 2005).
15. Medmrežje: <http://www.itv.se/boreale/laante.htm> (25. 8. 2005).
16. Ustna vira: Vesa Juntunen (Metla Institute), Heidi Kitti (University of Lapland).

Jadran in zaščitna ekološka cona Slovenije

Jadransko morje je zaradi hidrogeografskih značilnosti najbolj ogroženo morje v Sredozemlju. Pristiski s kopnega (kmetijstvo, urbanizacija, promet) in morja (ladijski promet) se stopnjujejo, kar ima zaznavne degradacijske vplive na morski ekosistem ter posledično na ribištvo in turizem kot zelo pomembni regionalni gospodarski dejavnosti.

Slovenija je suverena obalna jadranska država in ima po mednarodnem pravu pravico in dolžnost do dejavnih ravnanj, ki prispevajo k ohranitvi celovitega morskega ekosistema Jadranskega morja, svojih teritorialnih voda in obalnih območij. Slovenija ima v skladu z mednarodnim pravom možnost zaščititi svoje pravice na morju tudi zunaj teritorialnih voda, kar je že storila Hrvaška z razglasitvijo ekološko ribolovne cone, enako pa namerava storiti tudi Italija.

Določitev meja slovenske zaščitne ekološke cone temelji na določbah Sporazuma med Vlado SFRJ in Vlado Republike Italije o razmejitvi epikontinentalnega pasu med državama (8. januarja 1968) in poteka po razmejitveni črti epikontinentalnega pasu južno od točke T5, ki jo določajo Pogodbe med SFRJ in Republiko Italijo (10. november 1975; Osimski sporazumi). Začasna zunanja meja zaščitne ekološke cone na južni strani poteka po vzporedniku 45 stopinj in 10 minut s. g. š. Dokončna zunanja meja zaščitne cone se bo določila s sporazumom s sosednimi državami v skladu z mednarodnim pravom.

Slovenija ima petino svoje obale že zavarovane zaradi izjemnih hidromorfoloških posebnosti ter pomembnih morskih in obalnih ekosistemov (Sečoveljske soline, Rt Madona, Fiesa, Strunjan, Škocjanski zatok, Sv. Nikolaj, Debeli rtič). Za učinkovito varstvo morskega ekosistema v teritorialnem morju je poleg ukrepov na kopnem potrebno vzpostaviti tudi dejavni nadzor (zlasti nad ladijskim prometom in izpusti snovi, vključno z

balastnimi vodami) izven teritorialnih voda v skladu z mednarodnim pravom. To so temeljni okoljski razlogi za vzpostavitev zaščitne ekološke cone Slovenije na Jadranu.

Mitja Bricelj

Reka, mesto in razvoj

Za sodobno aktivno vključevanje javnosti v proces prostorskega načrtovanja je potrebno "civilno družbo" izobraziti. Kdaj in kako? Na kateri stopnji in pri katerem predmetu javnega izobraževanja? V okviru geografije?

Zveza geografskih društev Slovenije je tudi zato 14. junija 2005 v Ljubljani pripravila okroglo mizo "Reka, mesto in razvoj". Srečanje je bilo namenjeno izmenjavi mnenj za okrepitev medsektorskega sodelovanja (znotraj in med strokami, med lokalno in državno upravo ter javnostjo) za kakovostne prostorske rešitve v vodnem in obvodnem svetu. Tokrat je bil postavljen primer Ljubljani - izjemne reke slovenske prestolnice.

V izhodišču (Mitja Bricelj) je bil poudarjen pomen vodovja kot dominante slovenskih pokrajin v ekosistemskem, hirdomorfološkem ter družbeno-gospodarskem pomenu in nujnost upoštevanja teh vidikov pri načrtovanju novih posegov v prostor. Ljubljani je bila predstavljena kot kraška reka, reka Ljubljanskega barja in "mestna" reka. Ker je Ljubljana po zasnovi mesto ob reki, naj v prihodnje bolj zaživi z reko, bolje je treba uporabiti vse, kar (ob)vodni prostor ponuja. Ljubljani priteče v mesto z Barja in ga prečka "odtujena" globoko pod mostovi, v alpsko Savo se iz-

Slovenski del Jadranskega morja - območje številnih in raznolikih interesov (foto: Mitja Bricelj).

liva daleč pod mestom. Ljubljana ima izjemen potencial obvodnega prostora Barja, mesta, Fužin in prodišč alpske Save, kar kliče po povezavah in ureditvah za kolesarsko in drugo rekreacijsko rabo. Mesto ima izjemno priložnost (in odgovornost!) za celovite prostorske rešitve, povezane z "mestno reko", ki naj upoštevajo pomen Ljubljanice tudi kot vodnega ekosistema. Ljubljana je evropska prestolnica, ki ima izjemno pestro vodno okolje – ga bodo načrtovalci in meščani spoznali kot priložnost za dvig kakovosti bivanja in razpoznavnosti mesta ter Slovenije?

Gostji večera sta bili arhitektki Breda Bizjak in Lorenka Stropnik, avtorici izdelka, ki je na natečaju Mestne občine Ljubljana (2005) dobil najboljšo oceno za celovito funkcijsko ter arhitektonsko ureditev nabrežij Ljubljanice in Gruberjevega prekopa v ožjem mestnem jedru Ljubljane. Projekt temelji na povezavi vodnega in obvodnega prostora Ljubljanice (osrednja "doživljajska" mestna os). Ureditve njenega vodnega in obvodnega mestnega prostora sta avtorici zasnovali na dvigu gladine Ljubljanice in povezavi obrežij z mestom, kar bi z novimi vsebinami omogočalo doživeti Ljubljano tudi kot mesto na reki. Tako naj bi izdelali (krožno) mestno plovno pot, ob njej pa še kolesarsko ter pešpot okrog "grajskega otoka". Predlagane spremljajoče preureditve in programi so usmerjeni k bistvenemu izboljšanju dostopa meščanov do (ob)vodnega mestnega prostora. Avtorici sta predlagali posege različne intenzitete, ki naj se izvajajo postopno (najprej manjši in lažji, zatem težje izvedljivi in dražji posegi). Velika vrednost projekta je v predpostavki, da se s posegi izboljša ekološko stanje Ljubljanice tako na Barju kot v mestu, pa tudi vse do izliva v Savo. Gre za razvojno vizijo reke s celotnim obrežnim pasom, brez ka-

tere ni mogoče načrtovati sodobnega razvoja.

Tretja iztočnica za razpravo (Aleš A. Smrekar) je opozorila še na Savo, reko širšega mestnega območja, ki napaja s podtalnico vodovodno črpališče Jarški prod. Problemi varovanja podtalnice pred onesnaževanjem še vedno obstajajo. S terenskim delom je bilo ugotovljeno, da se (kljub fizičnim preprekam za dostop na širše varovalno območje črpališča Jarški prod) pojavljajo manjša divja odlagališča odpadkov, ki predstavljajo potencialno nevarnost za kakovost pitne vode.

Živahna razprava (glede črnih gradenj, različnih interesov lastnikov parcel, ohranjanja specifičnega barjanskega ekosistema itd.), na kateri so aktivno sodelovali arhitekti, hidrotehniki, geografi, biologi in predstavniki Ribiške zveze Slovenije, je pozdravila pobudo ZGDS o krepitvi medsektorskega dialoga za učinkovito upravljanje z vodami. ZGDS je zato Mestni občini Ljubljana poslala pobudo za začetek aktivnega partnerstva pri zasnovi upravljaljskih načrtov porečij. Obenem je bilo izpostavljeno, da sta Ljubljana z Gruberjevim prekopom kot plovni telesi ter njihova nabrežja (kot mestne rekreacijske in kulturne površine) premalo ali nepravilno uporabljeni, premalo prisotni v vsakdanjem življenju meščanov.

3. oktobra 2005 ZGDS (ob 18. uri v prostorih Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU v Ljubljani) nadaljuje s prikazom dobrih praks sodelovanja med strokami in mestom; tokrat bo Hubert A. Steiner predstavil izkušnje Beljaka pri povezavi mesta in reke Drave. Vabljeni!

Branko Pavlin in Mitja Bricelj

Ljubljansko barje - "oaza narave na pragu mesta"

Ljubljansko barje, največje slovensko poplavno območje, lahko označimo za enega najbolj očitnih konfliktnih območij, kjer človekova težnja po obvladovanju prostora vse bolj izpodriva naravo. Eno najjužnejših stalnih in občasnih gnezdišč ptic selivk in visokih barij v Evropi danes vse bolj omejujejo avtocesta, črne gradnje in največje odlagališče odpadkov v Sloveniji.

Društvo mladih geografov Slovenije (DMGS) je med 5. in 14. julijem 2005 organiziralo že 9. geografski raziskovalni tabor, ki se je tokrat odvijal na bližnjem, a med študenti geografije relativno slabo poznanem Ljubljanskem barju. Med predalpsko hribovje na severu in obronke dinarskega sveta na jugu ujeta tektonska udorina predstavlja najjužnejši del Ljubljanske kotline. Barje na severu in severovzhodu od Ljubljanskega polja ločijo t. im. Ljubljanska vrata, svet med Golovcem, Gradom in Šišenskim hribom. Na severozahodu in zahodu vse do Barja sega Polhograjsko hribovje, na jugu pa ga zapirajo dinarske planote, nad katerimi se s 1107 m vzpenja Krim. Na njegov nastanek sta skozi geološko zgodovino odločilno vplivala močno tektonsko delovanje ter površinske in podzemne tekoče vode.

Program tabora je bil tudi tokrat sestavljen iz dveh tematskih sklopov: uvodnega spoznavanja območja in raziskovalnega dela. S fizičnogeografskimi lastnostmi in značilnostmi Ljubljanskega barja sta nas seznanila dr. Karel Natek in Uroš Stepišnik, z dr. Milanom Orožnom Adamičem pa nas je "zaneslo" v nekoliko bolj družboslovne in okoljevarstvene vode.

Svoje novo pridobljeno znanje smo razširili z nekaj drugačnimi pogledi na Barje. Tako smo se pogovarjali z arheologinjo Ireno Šinkovec, Antonom Varškom (pri Bevkah goji t. im. barjanske borovnice), Avijem Šornom (začetnikom balonarstva v Sloveniji) in Evo Vukelič (predstavnico Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije).

Že drugo leto zapored smo organizatorji z raziskovalnim projektom naše delo "prenesli v prakso". Tokrat smo sodelovali z donedavno koordinatorko za ustanovitev krajskega parka Ljubljansko barje na MO Ljubljana, Barbaro Zupanc. Želeli smo izdelati strokovne podlage za turistične table, ki naj bi v prihodnje popestrile turistično ponudbo Barja. Osredotočili smo se predvsem na geološko in hidrološko zanimive točke na Barju in v njegovem neposrednem zaledju. Kljub nekoliko manj ugodnim vremenskim pogojem je bilo delo po štirih dneh zaključeno. Rezultate smo predstavili na javni predstavitvi na osnovni šoli A. M. Slomška na Stari Vrhniki, ki nam je v času tabora postala drugi dom.

Dvaindvajsetim "mladim geografom" z Oddelka za geografijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani sta se tokrat pridružili tudi dve študentki geografije s Fakultete za humanistične študije v Kopru. Nadejamo se plodnejšega sodelovanja študentov in oddelkov v prihodnosti.

Območja, kot je Ljubljansko barje, so v svetu vse redkejša, zato je toliko bolj pomembno, da se do njih vedemo kot zaščitniki in ne le kot izkoriščevalci. Vsi udeleženci skupaj z organizatorji upamo, da nam bo to v prihodnje tudi uspelo.

**Klemen Strmšnik, Helena Ilc,
Jure Košutnik**

Napovednik predavanj Ljubljanskega geografskega društva

**Janez Berdavs:
Moldavija in Transdnestrška
republika**
(18. 10. 2005)

Janez Berdavs bo predstavil najvernejšo in eno najmanj znanih evropskih držav - Moldavijo. Dežela je bila del nekoč enotnega Moldavskega kraljestva, razdeljenega med osvajalce (Turčija in Rusija), ki jih je med drugim odlikovalo tudi pomanjkanje posluha za manjše narode. Medtem ko so Turki v tem delu sveta že davno "zgodovina", pa imajo Rusi kljub formalni neodvisnosti še vedno močan vpliv. Sledovi so vidni tudi v etnični strukturi države: zapuščina Turkov so Gagauzi, turško govoreča manjšina pravoslavne vere, bolj pa je etnično sestavo spremenilo 70 let Sovjetske zveze. Posledica ruskega vpliva je tudi boleče osamosvajanje Moldavije, ki ni ušla vojni. Izpostavljena bo tudi t. im. Transdnestrška republika, ki je razglasila neodvisnost od Moldavije v omenjeni vojni, je pa formalno nepriznana; njen status je po 14 letih obstoja še vedno nejasen. Glavna gospodarska panoga v Moldaviji je še vedno kmetijstvo, država nima lastnih energetskih virov in surovin, turizma praktično ni, obeti za prihodnji gospodarski razvoj so slabi. Glavni izvozni artikel države so (kot pravijo) ženske in belo blago, kar je eden najbolj tragičnih problemov, ki tarejo to vzhodnoevropsko državo. Na predavanju pa bo mogoče slišati in videti, kakšen je vsakdan v državi, kjer ni elektrike za javno razsvetljavo, topel tuš pa je prej izjema kot pravilo.

**Tanja Žnidarčič in
Gregor Steklačič (DMGS):
S kombijem do
Sankt Peterburga**
(15. 11. 2005)

Sedem adrenalinskega potovanja željnih geografov se je avgusta 2004 s kombijem odpravilo na dolgo pot do najsevernejšega milijonskega mesta (Sankt Peterburga), kjer so jih nestrpno čakali gostitelji, študentje Hidrometeorološke fakultete. Potovanje so izkoristili še za kratek ogled Litve in Estonije. Sprehajali so se po peščenih sipinah Kurske kose, iskali jantar ob obali Baltskega morja in raziskovali skrite kotičke otoka Saaremaa in Hiiumaa. V Sankt Peterburgu in njegovi okolici so jim gostitelji pokazali prelepe palače (Zimski in Poletni dvorec), cerkve, muzeje, dvizne mostove na reki Nevi in še marsikaj. Da pa ne bi videli le carsko - socialističnih nasprotij, so jih razvajali še dva dni na Ladoškem jezeru. Pravijo, da je Sankt Peterburg najlepše mesto in ga mora vsak enkrat videti. Predavateljska je zastal dih in spodbudil željo po vrnitvi ... bosta prepričala tudi Vas?

**Štaša Mesec:
Življenje na Laponskem -
pozimi**
(20. 12. 2005)

Finska kot ena najrazvitejših in najbolj inovativnih držav na svetu ima svoj "nerazviti jug" na severu.

Kako Laponci preživljajo zime? Ali stereotip o alkoholu in samomorihi velja? Ali je pozimi lahko dolgčas? Ali je 24 stopinj pod ničlo ovira za skok v jezero? Je mogoče, da so Samije, avtohtono severno prebivalstvo, pregovorno liberalni nordijski narodi močno zatirali? Kaj ponuja Laponska mladi družinici, ki si je, v nasprotju s tisoči ostalimi, našla dom na severu? Katere so podobnosti med Sa-

Točno opoldne v bližini vasi Inari; sonce se pozimi le za ped dvigne nad obzorje (foto: Darja Istenič).

miji in Slovani? Kako Finci vlagajo v razvoj? Kako, da gorivo ne zmrzne? Je možno, da cest ne posipajo? Katera vožnja je najboljša: s severnimi jeleni, huskiji ali motornimi sanmi? Bo mlad par preživel s kmetijo in to dobrih 200 kilometrov nad severnim tečajnikom? Kaj počenja Inštitut Metla? Odgovore na ta in druga vprašanja bo predstavila predavateljica, ki je

Laponsko obiskala že večkrat, najbolj pa jo je očarala in presenetila v svojih skrivnostih med novoletnim obiskom, ko je pričakovala temo in celodnevno preganjanje dolgčasa ob kartah ... preživela pa ob mnogih družabnih in športnih dogodkih v družbi družinice prijatelja geografa.

Staša Mesec

Mladi slovenski geografi ...

**pripravljajo novo karto
pokrovnosti Slovenije,
predstavljajo zasavske
turistične kmetije in
planinske domove na spletu,
raziskujejo Galapaške otoke**

... v novi številki Geografskega obzornika.

Foto: Tina Bilban.

Spoštovani naročniki!

Morebitne spremembe naročniških razmerij (prijave, odjave) in spremembe naslova sporočite upravniku revije na naslov:

Primož Gašperič,
Geografski inštitut Antona Melika
ZRC SAZU, Gosposka 13, 1000
Ljubljana, telefon (01) 200 27 21,
E-pošta: primoz.gasperic@zrc-sazu.si.

Veljati začnejo s 1. januarjem 2005 oziroma s prvo številko naslednjega letnika.

Spremembe naročniških razmerij začnejo veljati s prvo številko naslednjega letnika (med letom sprememba ni možna), spremembe naslova pa takoj, ko prejmemo vaše obvestilo.

V letu 2005 smo poslali položnice v mesecu juniju za tekoče leto (zaradi želje naročnikov in lažjega pregleda plačanih obveznosti ob koncu leta). Tako se bomo izognili nejasnostim in zapletom pri plačevanju naročnine za nazaj.

V primeru, da položnice niste prejeli, Vas prosimo, da nam to sporočite.

Primož Gašperič

**V okviru Zveze
geografskih društev
Slovenije (ali na
njeno pobudo)
je bilo v zadnjem
času natisnjenih
nekaj publikacij.**

Priročnik
**Zaživimo z
vodo** (izdalo
Ministrstvo
za okolje in
prostor).

Vodni svet Slovenije (izdali sta ga Zveza geografskih društev Slovenije in Pedagoška fakulteta v Mariboru) je priročnik za interdisciplinarno preučevanje voda. Lahko ga kupite v trgovini **Azil, Novi trg 2, 1000 Ljubljana** (individualni nakup). Če pa se za nakup odločijo šole, ga naročite na naslov: **Založba ZRC, Novi trg 2, p. p. 306, 1001 Ljubljana** (telefon: 01/470 64 64; faks: 01/425 77 94; e-pošta: anita@zrc-sazu.si).

Zbornik s podnaslovi:
**Zavarovana območja in
njihov pomen za turizem,
Morska učna pot ter
Mesečev zaliv in njegovi
zakladi** (izdala Univerza na
Primorskem).

**Slovenija –
vodna učna pot
Evrope** (izdal
Oddelek za geografijo
Filozofske fakultete
Univerze v Ljubljani).

